

Kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
31e jaargang
April 2024
Nummer 117

NESTOR

INHOUDSOPGAVE

- 2 Van de redactie
 - Monique de Vries
- 2 Van het bestuur: Voorjaarbijeenkomst 2024
- 3 Politiek is een vak
 - a. Interview Jan Pronk
 - b. Interview Jozias van Aartsen
 - c. Conclusies
 - Bob van den Bos
- 8 Klimaatverandering en COP28.
Interview met Ed Nijpels
 - Monique de Vries
- 12 De wisselende waarden in de wetenschap
 - Margo Andriessen
- 16 Recensie biografie Jan de Koning
 - Cees Bremmer
- 18 Abraham Kuyper, een leven in de journalistiek
 - Cees Bremmer
- 21 Column
 - Arie de Jong
- 22 Provincie: partner of tegenstander?
 - Jaap Jelle Feenstra
- 25 EU 2024 meer kansen, meer complexiteit,
meer conflictstof
 - Joost van Iersel
- 28 Verschenen boeken
- 30 Overledenen
- 31 Redactie
- 32 Interview Wim Meijer
 - Paul van der Kraan

VAN DE REDACTIE

Over de uitkomst van de kabinetsformatie valt op dit moment nog niet veel zinnigs te zeggen dus blijft dit onderwerp hier onbesproken.

Dit laat onverlet dat we u in dit lentenummer van Nestor weer een grote diversiteit aan artikelen en interviews bieden. We kijken om te beginnen wel verder terug in het verleden met Bob van den Bos die zijn serie "Politiek is een vak" heeft voltooid met twee interviews met Jan Pronk en Jozias van Aartsen en een afsluitende analyse. Joost van Iersel gaat in op de uitdagingen waar de Europese Unie voor staat, een thema dat met het oog op de aankomende verkiezingen meer dan actueel is. Van Margo Andriessen een uitgebreide beschouwing over de afhankelijkheid van universitaire onderzoekers van externe financiers.

Twee recensies, beide geschreven door Cees Bremmer. De eerste over de biografie van Jan de Koning en de tweede over een opmerkelijk proefschrift van dr. Johan Snel met als titel Abraham Kuyper, een leven in de journalistiek. Het belicht een geheel andere kant van deze staatsman. Als vervolg op het artikel over de "Klimaatverandering in de Arctic" in de laatste Nestor heeft Monique de Vries een uitgebreid interview met Ed Nijpels, de voormalig voorzitter van het Energie- en Klimaat Akkoord, over de resultaten van de laatste Klimaatconferentie (COP28) einde vorige jaar in Dubai.

In de rubriek "Verschenen boeken" vindt u weer een uitgebreide selectie recent verschenen boeken die de redactie de moeite waard acht. De column in dit nummer is van de hand van Arie de Jong.

Let u op de vooraankondiging van de **Voorjaarsbijeenkomst op woensdag 22 mei** die dit jaar plaatsvindt in Apeldoorn. Het thema is "De overheden: partners of tegenstander". Tevens kan een bezoek worden gebracht aan het prachtig gerestoreerde Loo.

De redactie hoopt velen van u daar weer te ontmoeten en hoopt dat u tot dat moment voldoende te lezen heeft.

Politiek is een vak

Gesprek met Jan Pronk

Bob van den Bos

Gevraagd naar zijn beweegredenen om politiek actief te worden, vertelt Jan Pronk over zijn jeugd. 'Ik kom uit een protestants gezin in Scheveningen. Wij gingen zondags twee keer naar de kerk, later gaf ik ook les op de zondagsschool. Ik werd lid van de Christelijk Historische Jongeren, maar ik vond de CHU-politici te weinig bevlogen. Tijdens mijn studie economie in Rotterdam leerde ik via het overleg van studentenorganisaties Ruud Lubbers, Onno Ruding en Neelie Kroes kennen, die allemaal minister zijn geworden. Na mijn afstuderen ben ik aangenomen bij het diplomatenklasje van BZ, maar toen mijn hoogleraar Tinbergen me vroeg zijn medewerker ontwikkelingseconomie te worden, heb ik daarvoor gekozen. Onder de indruk van de 'rode dominee' Buskes en de socialistische theoloog Banning ben ik toen heel bewust lid van de PvdA geworden. Ik ben altijd blijven geloven in de evangelische opdracht een goed mens te zijn.

In Krimpen aan de Lek leerde ik het 'politieke voetenwerk' via huisbezoeken en als voorzitter van het afdelingsbestuur. Ik werd uitgezonden om voorstellen in het Gewest, de Partijraad en het Congres te verdedigen – een goede leerschool. Door het werk bij Tinbergen wist ik inmiddels veel van Ontwikkelingssamenwerking en raakte ik bovendien zeer geïnspireerd om 'de systemen te veranderen ten behoeve van de mensen'. Economische groei betekende nog geen armoedebestrijding. De structurele oorzaken van de ongelijkheid moesten worden aangepakt. Door praktijkervaringen en nieuwe inzichten zijn de strategische concepten in de loop van de tijd aangepast.

Ik stond net hoog genoeg op de lijst om Tweede Kamerlid te worden. Den Uyl had vertrouwen in mij en ik leerde veel van hem, vooral langetermijndenken. Na twee jaar ben ik gevraagd minister te worden, tot

Voorjaarbijeenkomst 2024 op 22 mei 2024

De Voorjaarsbijeenkomst van de VOP is op woensdag 22 mei 2024. We brengen dan een bezoek aan Apeldoorn met in de ochtend een ontvangst op het stadhuis en een inhoudelijk programma dat als titel heeft 'De overheden: Partners of tegenstanders?': op welke wijze kan Den Haag bijdragen aan het samen met provincies en gemeenten effectief oplossen van actuele maatschappelijke vraagstukken en daarmee het vertrouwen van de burger in de overheid versterken? Elders in dit nummer vindt u een artikel van Jaap Jelle Feenstra met het oog op dit thema.

In dit ochtendprogramma spreken o.a. burgemeester Ton Heerts van Apeldoorn en vicevoorzitter van de VNG, Mark Bouwman, burgemeester van Doetinchem. De lunch gebruiken we op het stadhuis.

In de middag brengen we een bezoek aan Paleis 't Loo met een toelichting en een rondleiding door medewerkers van 'Loo. Noteert u de datum vast in uw agenda, een persoonlijke uitnodiging sturen we binnenkort.

mijn grote genoeg voor ontwikkelingssamenwerking. Ik wist heel goed wat ik wilde bereiken. In een eerder beleidsadvies had ik aanbevelingen geschreven die ik nu zelf allemaal ging uitvoeren. Maar toen ik de eerste dag het gesloten bolwerk van BZ betrad was ik toch wel bang.

Het managen en de omgang met ambtenaren moest ik immers nog in de praktijk leren. Ik ontwikkelde een eigen stijl: niet de Directeur-generaal, maar ikzelf zat de stafvergaderingen voor. Ook betrok ik lagere ambtenaren met specifieke kennis bij het overleg en vroeg hun mening. Ik wilde alles weten, las vrijwel alle stukken en ging op vrijdag met acht aktetassen vol naar huis. Ik stuurde alle documenten altijd terug met aantekeningen. Het O.S.-deel van de regeringsverklaring schreef ik zelf. Er bestonden subculturen op het departement. Bij Internationale Samenwerking werkten veel jonge progressieve ambtenaren. Met de verschillende ministers van BZ had ik een goede werkverhouding, maar niet met Van der Stoel. Ik behoorde tot Nieuw Links en vanuit die hoek bestond veel kritiek op hem. Wij hadden ook ideologische verschillen, bijvoorbeeld over steun aan bevrijdingsbewegingen. Een keer liet hij mij buiten een delegatie naar de VN en toen hebben ontwikkelingslanden me uitgenodigd om als voorzitter te fungeren en was ik er toch bij.

Mijn voorlichters vroeg ik niet om mijn beleid te verkopen, maar alleen om problemen met de armoedebestrijding uit te leggen. Het was mijn taak als minister om in de media en in het parlement steun te verwerven voor mijn beleid. Met de fractiewoordvoerders had ik goed contact omdat ze me respecteerden. Je moet eerlijk zijn en alle relevante informatie verschaffen. Ik sprak altijd zonder papier. Voor de parlementaire debatten had ik geen ambtelijke steun nodig.

Als minister en ook als adjunct-secretaris-generaal van UNCTAD heb ik veel ervaring opgedaan in internationaal onderhandelen. Om compromissen te bereiken is daarbij bovenal een grote Engelse woordenschat heel behulpzaam. Om vergaderingen succesvol voor te zitten heb ik de volgende aanbevelingen:

- 1) Zorg voor overeenstemming over het proces, zodat daar geen kritiek op komt.
- 2) Neem afstand van het eigen standpunt.
- 3) Laat de deelnemers zelf de voorstellen doen.
- 4) Betrek iedereen respectvol bij de besluitvorming.
- 5) Las pauzes in als het dreigt vast te lopen.

Bij de VN moet je soms al tevreden zijn als de klok niet wordt teruggezet. Toen ik minister van VROM werd wist ik weinig van Milieu. Daarom heb ik eerst maandenlang de documenten grondig bestudeerd en met de deskundige ambtenaren gesproken. Uiteindelijk wist ik genoeg om me goed staande te houden. Een hoogtepunt was mijn voorzitterschap van de belangrijke VN-klimaatconferentie in 2001.

Op VROM stond een computer op mijn bureau, maar die heb ik nooit aangeraakt. In alle jaren als minister heb ik nooit een mobiele telefoon of laptop gebruikt. Luisteren, praten, lezen en schrijven met het doel om het lot van de mensen te verbeteren: dat was voor mij het politieke vak'.

Gesprek met Jozyas van Aartsen

Jozyas Van Aartsen herinnert zich: 'Eerlijk gezegd heb ik als kind nooit de ambitie gehad om net als mijn vader bestuurder te worden. De gedachte 'ik zou wel wethouder willen zijn of topambtenaar of minister' kwam nooit bij mij op. Ik ben daar steeds ingerold. Bij toeval kwam ik bij de VVD-fractie werken. Mijn studie liep niet. Op een reünie van oud-ministers vroeg mijn vader aan Toxopeus, 'heb je niet iets voor mijn zoon? Vervolgens ben ik aangenomen door Geertsema, die Toxopeus was opgevolgd als fractievoorzitter. Eerst was ik één van de drie medewerkers. Ik moest de binnenlandse politiek doen en een rapport over interpellaties schrijven voor Joekes. Toen het kabinet Biesheuvel viel, ben ik blijven hangen en volgde Annelien Kappeyne van de Coppello op die Kamerlid werd. Zo werd ik de rechterhand van de nieuwe fractievoorzitter Wiegel. Van hem heb ik veel geleerd. Hij kon als orator het electoraat bedienen en stond echt open voor diverse meningen. De VVD was toen nog echt liberaal en niet overwegend conservatief. Bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken heb ik bij het bureau SG en als SG functies vervuld dicht bij de minister. Aan die ervaring had ik veel toen ik zelf minister werd. Bovendien had ik het grote voordeel dat ik wist hoe het ambtelijk apparaat werkt.

Een bewindspersoon moet veel investeren in de relatie met zijn medewerkers. Goed naar ze luisteren, zij hebben de kennis. Ambtenaren doen er van hun kant goed aan zich in de hun minister te verdiepen. Het is een wederzijds proces. In politieke assistenten vanuit de eigen partij heb ik nooit iets gezien. Zij kennen de ambtelijke mores niet en dat leidt tot spanningen. Ambtenaren kunnen ook rapporteren over de opstelling van de Kamerfracties. Dat deden we bijvoorbeeld vanuit het bureau SG.

LNV was een goed georganiseerd departement met voortreffelijke ambtenaren die van huis uit het boerenbedrijf kenden en ook goed opgeleid waren. Na verloop van tijd wist ik op wie ik kon varen als het om technische zaken ging. Als eerste niet CDA-minister na Mansholt maakte ik wel mijn eigen politieke afwegingen en was ik geen doorgeefluik van de georganiseerde landbouw. Ik initieerde het allereerste overleg tussen de sectoren landbouw, natuur en milieu, op Kasteel Groeneveld in Baarn. Daaruit vloeide de nota Dynamiek en Vernieuwing voort

In de ministerraad waren geen grote discussies over landbouw, mede omdat dit onderwerp specifieke kennis vereist. Over mijn maatregel om de varkensrechten te beperken na de pestepidemie ontstond veel commotie. Het kabinet steunde mij, maar het vergde veel overredingskracht in de sector en in het Parlement.

De EU-Raad van ministers stelde jaarlijks de prijzen vast. Dat waren marathonzittingen van 3 of 4 dagen. Nederland was natuurlijk een belangrijke speler. Ik wilde steeds goed weten wat mijn medeministers bewoog. De informele raden met werkbezoeken hielpen daarbij. Ik koos bondgenoten per onderwerp. Je moest altijd zorgen dat je niet in een blokkerende minderheid terecht kwam. Ik volgde zeker niet altijd de Commissie,

zoals BZ wilde. Zo heb ik Frankrijk gesteund met de braaklegging en daar weer later de vruchten van geplukt.

Ik voelde me meer thuis op LNV dan op BZ. Omdat buitenlandse zaken verder van de mensen afstaan en je minder concrete resultaten kan boeken. De crisis in Kosovo bracht me in nauw contact met de Amerikaanse minister Albright. Ik heb daarna profijt gehad van die persoonlijke relatie en was mede daardoor ook meer Atlantisch dan bijvoorbeeld Van Mierlo.

Ook op BZ was mijn stelregel dat een minister niet moet micromanagen. Op dit ministerie bestonden subculturen tussen Atlantici en Europeanen en tussen de O.S.-sector en de politieke directies. Mede dankzij minister Herfkens en staatssecretaris Benschop is de interne cohesie toen goed hersteld.

Ik mocht toen nog Kok vergezellen naar de Europese Raad. Ik vond dat hij er te veel op gericht was om er gezamenlijk uit te komen dan zelf successen binnen te halen. Kok had voorzitter van de Europese Conventie (voor Constitutie) kunnen worden als hij meer voor zichzelf was opgekomen.

Tot slot. Als minister moet je het bredere belang zwaarder laten wegen dan je persoonlijke politieke ambities. Het gaat om goed rechtsstatelijk bestuur. Daarom moet je ook impopulaire maatregelen durven nemen. Ambtenaren zijn er niet om je politieke profiel te bewaken of je publicitair uit de wind te houden. Een goed minister heeft zelf politieke antennes. Bovendien beschikt hij over de verbale vaardigheden om directbetrokkenen en het brede publiek van de juistheid van zijn beleid te overtuigen'.

Politiek is een vak: conclusies

Oud-parlementsleden

Alle voormalige Kamerleden en bewindspersonen waren het erover eens: politiek is bovenal een praktijkvak. Niettemin lijkt het me waardevol om nieuwe generaties politici te laten profiteren van de ervaringen en inzichten van hun voorgangers. De lezers van Nestor zullen veel van wat er is gezegd herkennen, maar dat zal zeker niet gelden voor nieuwkomers.

Gevraagd naar hun motivatie om politiek actief te worden ontving ik van mijn gesprekspartners uiteraard zeer uiteenlopende antwoorden. Iemand wilde 'de samenleving in de politiek brengen', een ander zag politiek als 'geloof in actie'. Een derde was erop uit de positie van het bedrijfsleven te versterken. Politiek leent zich niet voor loopbaanplanning. Vaak waren de parlementariërs 'erin gerold', maar iedereen was sterk gemotiveerd vanuit de eigen politieke overtuigingen. 'Het Kamerlidmaatschap is het hoogste ambt en dat voel je ook heel erg', was een breed gedeelde mening. Uit de gesprekken bleek dat het veel uitmaakte of iemand voorafgaande aan het Kamerlidmaatschap al politieke ervaring had of niet. Een oud- Raads- of Statenlid beweegt zich makkelijker in de nieuwe politieke arena dan een debutant. Ook voormalige medewerkers van fracties of ministers hadden natuurlijk al veel kennis van het parlementaire proces.

Opvallend was dat twee ondervraagden suggereerden dat een hoog opleidingsniveau noodzakelijk is om een goed parlementslid te kunnen zijn: 'Het Kamerwerk vraagt academisch en intellectueel veel van je. Je moet grote onderwerpen kunnen doorgronden, wetten snappen, beleidskeuzes en dilemma's doordenken. Tegelijkertijd moet je standpunten kunnen versimpelen tot krantenkoppen'. Een collega zei: 'Je moet intelligent zijn: steeds goed kunnen doorgronden waar het om gaat en je een oordeel vormen. Ervaring en levenswijsheid leiden tot de noodzakelijke inschikkelijkheid. De

inhoud absorberen en dan duidelijk verwoorden.' In het dagelijkse werk moet je vooral makkelijk kunnen schakelen tussen mensen en onderwerpen. Wat de taakopvatting betreft stellen sommigen dat je goed moet weten wat je wilt bereiken. Voor een beginnend Kamerlid is het zaak je eerst terdege op de hoogte te stellen van je specifieke beleidsterrein. Vrijwel iedereen wijst op het grote belang van luisteren: naar betrokkenen in de maatschappij, naar mensen op straat, maar ook naar medeparlementsleden in de eigen fractie en daarbuiten. Luisteren is niet alleen even je mond houden, maar proberen de ander te begrijpen. Als nieuwkomer moet je vooral niet te snel willen scoren. En nooit de indruk wekken dat je het wel even zult regelen, dat voedt het wantrouwen. Sommigen bepleiten om planmatig te werk te gaan en duidelijke doelen te stellen.

Verscheidene ondervraagden adviseerden om vooral niet alleen de belangen van de eigen kiezers te dienen, maar steeds brede maatschappelijke afwegingen te maken. Mensen verbinden is een veel genoemde taak. Allen waren van oordeel dat bij de beoordeling van wetten vooral ook de uitvoeringspraktijk in ogenschouw moest worden genomen.

Goede relaties ontwikkelen met andere Kamerleden in de Vaste Commissies is van belang om effectief te kunnen opereren. Niemand sprak graag over conflicten in eigen kring, hoewel die er natuurlijk altijd zijn. Iemand vond dat gegrild worden in de eigen fractie erbij hoort en dat je dan weerbaarder bent in het parlementaire debat.

Zeker voor de openbare optredens geldt dat je je altijd grondig inhoudelijk moet voorbereiden. Niet iedereen is een 'geboren orator', maar de algemene ervaring is: hoe meer toespraken en debatten, hoe beter het je afgaat. Alle oud-collega's noemen het noodzakelijk om ook zichzelf te laten zien aan de kiezer. Die moet weten waar je voor staat. Herkenbaarheid moet je verwerven met een

profiel dat bij jou en bij je partij past. Opvallend vaak werd gerefereerd aan ingediende initiatiefwetsvoorstellen en nota's, ook vanuit de oppositie. Wie opkomt voor de belangen van een specifieke minderheid doet er goed aan om voor die groep ook duidelijk zichtbaar politiek te bedrijven. Een andere aanbeveling: je moet niet te snel reageren op elkaar of op persberichten, dan riskeer je onnodig gedoe. Eén ondervraagde wees erop dat je best zelf journalisten mag benaderen om je boodschap uit te dragen.

Opmerkelijk genoeg bestond er onder deze oud-politici een duidelijke afkeer van het gebruik van mobiele telefoons. Zo zei een oud-fractievoorzitter: 'De sociale media zijn een vloek voor de democratie. Ze roepen op tot vijandigheid en verspreiden nepnieuws.' Een andere criticus: 'Vreselijk dat Kamerleden filmpjes opnemen tijdens debatten.' Anderen hadden zware kritiek op ondemocratisch gedrag en de verruwing van het debat: 'Je moet niet tegen een systeem aanschoppen waar je zelf deel van uitmaakt.'

Twee volksvertegenwoordigers waren eerst lid geweest van het Europees Parlement. Beiden viel het op dat Tweede Kamerleden veel minder inhoudelijke ondersteuning hebben dan Europarlementariërs. De een vond de situatie 'schandalig' en pleitte voor drastische verbeteringen. De ander 'voelde zich meer op haar plek in het EP. Daar was de politiek opener, geen oppositie, en minder publicitaire druk'.

De twee ondervraagde oud-Kamervoorzitters hadden duidelijk uiteenlopende taakopvattingen. Zo zei de een: 'Als je te streng bent loop je het risico van escalatie. De Tweede Kamer is het ventiel van de samenleving. Je moet het niet te veel over de toon hebben.' De andere vindt daarentegen: 'Je moet niet te veel opvallen, maar wel streng zijn. Vooral niet te lankmoedig. Bij interrupties geen lange betogen, alleen een bondige ophelderende vraag.'

Oud-bewindslieden

Bijna alle ondervraagden hadden ook al ervaring in de Tweede Kamer voordat ze minister werden. Dit werd algemeen als een groot voordeel beschouwd. Ze wisten hoe het parlement procedureel en politiek functioneert. Allen hielden goed contact met woordvoerders in de Vaste Kamer Commissies, Af en toe werden de volksvertegenwoordigers ontvangen op het departement voor informeel overleg, bij de ene minister gebeurde dat vaker dan bij de andere. Gerespecteerd worden en goede persoonlijke relaties onderhouden dragen bij aan effectief optreden in de debatten.

Voor alle bewindslieden geldt dat het regeerakkoord leidend is. Daarom is het van groot belang om de voor jou relevante passages zo sterk mogelijk te beïnvloeden. Dat lukt soms, maar – niet zelden – ook helemaal niet, bijvoorbeeld als er bezuinigd moet worden. Sommige bewindslieden begonnen aan hun taak met vaste politieke voornemens en andere juist niet. Iemand zei: 'Je moet niet een departement binnenkomen en zeggen ik wil dit en ik wil dat. Je moet vragen stellen aan de ambtenaren en dan doorvragen, dan ben je goed voorbereid op de debatten. Ik was pragmatisch, niet ideologisch.' Maar een andere oud-minister liet optekenen: 'Je moet

voor jezelf een visie hebben. Weten wat je wilt bereiken. En dan samen met je ambtenaren slim optrekken' Afhankelijk van de aard van het beleid hadden anderen een min of meer gedetailleerd plan. Twee ministers van landbouw werden met ernstige grootschalige dierziekten geconfronteerd en moesten onverwacht als crisismanager optreden.

De wijze waarop de bewindslieden omgaan met de ambtenaren hangt af van de persoonlijkheid, maar verschilt niet veel. Eén ondervraagde had 'een geheel eigen stijl'. Verscheidene ondervraagden beklemtoonden 'dat je niet moet micromanagen' en veel aan je ambtenaren moet overlaten, maar natuurlijk wel zelf de politieke afwegingen dient te maken. Uit ieders mond klonk dat je vooral goed naar ambtenaren moet luisteren, omdat bij hen de kennis en ervaring zit. Twee ondervraagden waren tegen politiek assistenten uit de eigen partij. Dat kon betekenen dat de fractie wil meesturen. Ook gaf dat spanningen met de vaste ambtenaren.

Ministers moeten op veel borden tegelijk schaken. Ze moeten draagvlak verwerven in het kabinet, het parlement, bij de media, de eigen partij en vaak ook in de sector, waar ze met een reeks koepelorganisaties te maken kunnen krijgen. Diegenen die op verscheidene departementen hadden gediend spraken over de cultuurverschillen waar je rekening mee moet houden. Ook is de ene sector beter georganiseerd en sterker vertegenwoordigd in de politiek dan de andere. Onderwijs, Volksgezondheid, Landbouw, Milieu of Ontwikkelingssamenwerking, het zijn eigen wereldjes die je mee moet zien te krijgen in de ondersteuning van je beleid. Bewindslieden steken veel tijd in het 'er achter komen wat er leeft' maar ook in het overtuigen van de betrokkenen van de juistheid van het voorgenomen of gevoerde beleid. De ervaringen van bewindslieden bij internationale onderhandelingen leverden interessante inzichten op. Effectief optreden in EU-Raden vraagt specifieke politieke en diplomatieke vaardigheden. Soms vergen de specifieke Nederlandse belangen dat Commissievoorstellen verworpen moeten worden. Het is strategisch verstandig per onderwerp bondgenoten te kiezen.

De herinneringen aan het functioneren van de minister-raad lopen nogal uiteen. Iemand vertelde dat er 'nauwelijks discussies zijn', maar anderen die een eerdere minister-president (Den Uyl) hadden meegemaakt repeten over eindeloze vergaderingen tot diep in de nacht. De ervaringen, althans van deze ondervraagden, wezen op de uiteenlopende stijlen van leiding geven. Na Lubbers kwam er niemand meer die 'tot in details met je meedacht'. Kok was vooral een bemiddelaar, Balkenende legde weinig druk op collega's om voortvarend te besluiten. Rutte is bovenal een procesbegeleider: er komt bijna niets op de Raadsagenda waar nog geen overeenstemming over is. Problemen op de diverse beleidsterreinen moeten de verantwoordelijke bewindspersonen in principe zelf oplossen. Veel conflicten gaan over geld. Daar is een permanente strijd over tussen vakministers en de collega van Financiën. Vaak worden in de 'Onderraad' met topambtenaren erbij knopen doorgehakt en compromissen gesloten. Zo gaat dat in politiek Den Haag.

De roep om draagvlak is een vluchtheuvel voor bange politici

28ste United Nations Climate Change Conference: Interview Ed Nijpels

Monique de Vries

Van 30 november tot 13 december 2023 heeft in Dubai de 28ste United Nations Climate Change Conference (COP 28) plaatsgevonden. Op deze jaarlijkse bijeenkomst wordt gesproken over de maatregelen die nodig zijn om de klimaatcrisis te bestrijden zoals het beperken van de stijging van de mondiale gemiddelde temperatuur tot maximaal 1.5°C, het bereiken van net-nul uitstoot in 2050 en het helpen van kwetsbare landen om zich aan te passen aan de effecten van klimaatverandering. Over de uitkomst van die COP 28 spreek ik met Ed Nijpels, voormalig voorzitter van het Energie- en Klimaat Akkoord.

Hoe bijzonder is het dat het "weg bewegen van fossiele brandstoffen" (transitioning away from fossil fuels) is opgenomen in de slotverklaring van de COP28?

"Dat is een doorbraak. Ben ik er tevreden mee? Het is natuurlijk verwoord in internationaal jargon, maar in politieke termen is dit een doorbraak. Voor het eerst is erkend dat fossiele brandstoffen de voornaamste oorzaak zijn van klimaatverandering en dat je die dus moet terugdringen. Deze doorbraak kwam op het laatst en was natuurlijk extra gevoelig omdat dit in de Arabische wereld, in een Arabisch land met een Arabische voorzitter mogelijk vragen was om ellende. Maar je kunt ook andersom redeneren: stel dat we niet in Qatar

hadden gezeten, maar in een ander land, dan hadden ze misschien de kont tegen de krib gegooid".

Halen we nu het doel om in 2050 de uitstoot tot netto nul te brengen?

"Ik ben ervan overtuigd dat het doel van 2050 haalbaar is. We hebben nog 25 jaar te gaan, wat overigens niet betekent dat er niet ook nog allerlei tegenvallers zullen zijn, iedere dag opnieuw. Als Minister van VROM heb ik met collega's in 1989 de eerste wereldwijde ministersconferentie georganiseerd in Noordwijk, nu 35 jaar geleden. Nederland heeft toen samen met een paar andere landen een aantal maatregelen voorgesteld. Als die maatregelen toen waren doorgevoerd was de wereldwijde uitstoot van CO² nu 50% minder geweest! Slechts drie maanden eerder was het Intergovernmental Panel of Climate Change (IPCC) opgericht. Noordwijk was daarmee de voorloper van Kyoto en de latere COP's. Pas in Kyoto werden voor het eerst weer afspraken vastgesteld".

"De opening van de conferentie van Noordwijk was tevens de laatste dag van mijn ministerschap. Het kabinet Lubbers 2 was gevallen en de formatie van een nieuw kabinet was afgerond. De nieuwe ministers konden beëdigd worden. Omdat op maandag koningin Beatrix aanwezig moest zijn bij de opening van de conferentie werd de beëdiging van het kabinet uitgesteld

tot dinsdag om 12.00 uur. Die dinsdag begon ik mijn persconferentie met 150 man buitenlandse pers met de mededeling dat ik aan het begin van deze conferentie nog minister was maar aan het einde geen minister meer zou zijn maar lid van Hare Majesteit's loyale oppositie. Het journaal begreep er niets van".

Is verdrievoudiging van duurzame energie zoals zon en wind een vliegwieltje voor de afbouw van fossiel?

"Jazeker. Het hangt natuurlijk allemaal met elkaar samen want iedere megawatt die je duurzaam opwekt die hoeft niet met fossiel te worden opgewekt. Maar het beste middel voor bestrijding van het klimaatbeleid blijft natuurlijk besparing. Alles wat je bespaart hoeft je ook niet op te wekken. Daarin zijn nog grote resultaten te bereiken. Kanttekening daarbij is dat het te weinig gekwantificeerd is".

Global Stocktake

"Een middel daarvoor is de Global Stocktake (GST). Global Stocktake is een alomvattende beoordeling van de voortgang van de wereld op het gebied van klimaatactie. Het is verankerd in artikel 14 van het Akkoord van Parijs en is bedoeld om de partijen te informeren over hun voortgang ten opzichte van de doelstellingen ervan, inclusief maar niet beperkt tot het beperken van de mondiale temperatuurstijging tot 1.5°C. Maarten Keulemans van de Volkskrant heeft uitgerekend dat als alle landen de komende jaren doen wat ze beloofd hebben, dat 2050 haalbaar is".

Geen sancties

"Het accent moet dus de komende jaren liggen op het naleven van de afspraken en dat in de wetenschap dat er geen sancties zijn. De enige sanctie die we hebben is internationale blaming. Dat maakt op sommige landen indruk maar andere zullen zeggen dat ze er niet wakker van liggen. Dan is de vraag waar de in-

ternationale gemeenschap voor komt te staan of je er ook sancties aan zou moeten verbinden, bijvoorbeeld in de sfeer van internationale handel, maar dan ga je dus heel ver dan ga je iets wat niet belegd is met een sanctie via een omweg proberen te forceren. Wat Europa nu gaat doen met die extra CO₂-heffing is een instrument dat je ook kunt hanteren ten opzichte van landen die hun afspraken niet nakomen. Maar dan zit je dus niet op het terrein van de strafmaatregelen. Met de carbon tax die er aan gaat komen belast je het gewoon en daar kun je tegen protesteren, maar dat is geen straf. Dat is level playing field organiseren".

Tot veler positieve verrassing werd aan het begin van de conferentie al besloten tot de instelling van een Klimaatschadefonds waaruit arme landen die getroffen worden door stormen, overstromingen of andere rampen als gevolg van de klimaatveranderingen geld kunnen krijgen. Is dat voldoende gevuld?

"Voor dat fonds is nu voldoende geld toegezegd om het op te zetten, maar er moet nog veel meer geld in gestopt worden en het is nog maar de vraag of dat gaat lukken. Dit soort dingen zijn snel toegezegd maar de economie hoeft maar een klapje te krijgen of landen vragen begrip voor het verlagen of niet overmaken van hun bijdragen. Maar het is in ieder geval opgericht. In het klimaatbeleid lukt het helaas alleen maar met kleine stapjes, dat is soms om gek van te worden. Maar het allerbelangrijkste is nu, als je kijkt naar de Nederlandse en naar de Europese situatie, wat de Europese Commissie gaat doen. Gaat de Commissie vasthouden aan de 90%. Commissaris Wopke Hoekstra is volledig bekeerd en heeft het toegezegd. Als zij die 90% waar maken dan laat Europa, toch een van de belangrijkste economische machten, zien dat het kan en dat we het ook gewoon doen. Als die besluitvorming straks wordt omgezet in wet- en regelgeving in Europa, dan heeft Europa een heel belangrijke stap gezet in de richting

van klimaatneutraliteit in 2050. Daarin speelt Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) een belangrijke rol. De CBAM is een grensheffing op de invoer van uitstoot-intensieve goederen die zijn geproduceerd buiten de Europese Unie. Vanaf 2026 moeten importeurs CO² certificaten aanschaffen voor deze goederen als onderdeel van de Green Deal. Dit is bedoeld om onze industrie te helpen tegen het concurrentienadeel van de CO²-heffing die we zelf nu hebben”.

Luchtvaart

“De luchtvaart is er echter uitgevallen, evenals de scheepvaart in Parijs. Europa heeft nu wel wat gedaan aan de scheepvaart en gaat ook iets doen aan de luchtvaart. Maar de luchtvaart blijft internationaal een van de meest ongreepbare doelen, omdat het zo verweven is met de economie van landen en met de bereikbaarheid, ook omdat er vaak geen alternatieven zijn. Maar dat betekent wel dat alles zou moeten worden doorberekend, dat ook in de luchtvaart de vervuiler moet betalen, dus geen enkele vrijstelling, niet van btw, niet van accijnzen et cetera. Alle maatregelen waarmee je de luchtvaart bevoordeelt zouden moeten worden afgeschaft want dan heb je in ieder geval begrensd dat ze voor hun eigen schade opdraaien en verder moet je ook de luchtvaart verplichten tot biobrandstof – waterstof is te volumineus en kent nog wat technische problemen.

- en brandstof van andere samenstellingen. Laat de wetenschap zich hier maar over buigen. Aangezien dat leidt tot hogere prijzen ontstaat er wel een ingewikkelde maatschappelijke discussie over de betaalbaarheid van een vliegticket voor de “kleine man”. Die hebben we in het begin ook gehad met zonnepanelen. Dat is dus de maatschappelijke val waar je niet in moet trappen, namelijk dat iedereen moet kunnen vliegen. Dat is natuurlijk niet zo. Iedereen mag vliegen maar de prijs moet wel worden doorberekend. Als het maatschappelijk schadelijke activiteiten zijn dan zul je dat schadelijke moeten wegnemen. Maar het is wel een hele lastige discussie, ook in het Nederlandse klimaatbeleid, daar is draagvlak een belangrijke factor. Maar draagvlak moet je wel organiseren en ik vind dat de discussie over draagvlak dikwijls de vluchtheuvel is voor bange politici”.

Landbouw

Overigens gaat dit ook op voor de landbouw. Een belangrijke economische sector met grote verdiensten, maar ook een bedrijfstak die net als alle bedrijfstakken moet bijdragen aan de klimaatmaatregelen. Van de nieuwe Europese begroting gaat een derde naar landbouw. Geen enkele andere bedrijfstak krijgt dat voor elkaar. En van die een derde gaat 80% naar 20% van de boeren. Het verhaal gaat over die kleine boe-

ren, maar het geld gaat naar de grote boerenbedrijven. We moeten dus niet zwichten voor die acties, maar we moeten de feiten onder ogen durven zien. Inkrimping van de veestapel is onontkoombaar en politici moeten daar niet om heen draaien. Als je dat als politicus niet durft, dan moet je een ander beroep kiezen.

Een andere afspraak die nog gemaakt is in deze COP28 is dat 134 lidstaten hebben afgesproken dat ze bij de voedselproductie rekening zullen houden met het klimaatbeleid. De vraag is nog wat dat precies betekent, maar ze hebben hiermee erkend dat voedselproductie ook schadelijk is voor het klimaat en dat daar dus iets aan moet gebeuren.

Tot slot, wat zijn de meest prangende zaken die Nederland zou moeten doen om te versnellen?

“Ik denk dat het heel goed is dat de doelstellingen van 2050 naar voren zijn gehaald en dat zichtbaar is gemaakt wat je in 2040 al moet bereiken, want 2050 is een te lange termijn, dat is over 25 jaar en daar kun je heel gemakkelijk lippendienst aan bewijzen. Voor Nederland betekent dat doorgaan wat we met elkaar hebben afgesproken in de Klimaatwet en het Klimaatakkoord en ook beseffen dat het moet worden aangescherpt. Dat betekent ook dat het volstrekt ondenkbaar is dat wij het Klimaatfonds gaan terugdraaien of de Klimaatwet gaan aanpassen”.

Ed Nijpels

Voorzitter Energieakkoord en Klimaatakkoord
2013-2023

Voorzitter Climate Centre van het Internationale
Rode Kruis 2001-2021

Commissaris van de Koningin in Friesland,
1999- 2008

Burgemeester Breda 1990-1995

Minister van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieu 1986-1989

Lid en (vanaf 1982) fractievoorzitter VVD
Tweede Kamer der Staten-Generaal 1977-1986

Thans:
Kroonlid Sociaal- Economische Raad
2013- heden

Margo Andriessen

Wie betaalt, bepaalt

De wisselende waarden in de wetenschap

Op 13 december 2023 debatteerde de Eerste Kamer over het afnemend vertrouwen in universiteiten. Begin 2024 ondervroegen Tweede Kamerleden minister Dijkgraaf over de afhankelijkheid van universitaire onderzoekers van externe financiers. Verrassend, want in het parlement zal het niet gauw gaan over de wetenschap. Daar richt de belangstelling zich op het lerarentekort, gebrek-kig lezen, lumpsum of internationale studenten. De afgelopen tijd flakkerde de aandacht voor belangenverstrengeling op, bijvoorbeeld toen een hoogleraar Belastingrecht nauwe banden bleek te hebben met Zuidaskantoren. De UNL, koepelorga-nisatie van de universiteiten, biedt daarom sinds kort op verzoek van de minister via links op haar website inzicht in de nevenwerkzaamheden van hoogleraren.

Een frappant voorbeeld over belangenverstrengeling biedt de Eerste Kamer zelf. Daar zetelt PVV'er Gom van Strien, korte tijd verkenner voor de kabinetsformatie, totdat duidelijk werd dat hij ervan beschuldigd is goed te hebben verdiend aan de wetenschap. [1] Het begon ermee dat de Universiteit Utrecht een holding oprichtte om onderzoeksresultaten te gelde te maken. Utrecht Holdings helpt bij het opzetten van spin-off-bedrijven, die kunnen worden doorverkocht. De baten daarvan gaan naar de universiteit, die daarmee verder onder-zoek kan financieren. Senator Van Strien werd directeur van Utrecht Holdings en wist een deel van de inkomsten stiekem naar zijn eigen BV door te sluizen. Dat was niet fraai, maar Utrecht Holdings is een voorbeeld van de weg die universiteiten tegenwoordig bewandelen om aan onderzoeksgeld te komen. Dat gebeurt sinds enige tijd via het thema Valorisatie. Onder die noemer proberen universiteiten hun onderzoeksresultaten te koppelen aan toepassingsgerichte partners, zoals het bedrijfsleven, opdat nieuwe innovaties ontstaan. De nieuwe financiële routes kunnen flink in aanvaring komen met de klassieke academische waarden. In de VS zagen we in december universiteitsvoorzitters aangeklaagd worden in een hoorzitting van het Congres vanwege demonstraties van studenten over de Gaza-oorlog.

Erger nog dan de politieke verwijten waren de finan-ciële gevolgen. Grote donateurs stopten met hun

Minister Robbert Dijkgraaf

schenkingen en dat is voor Amerikaanse universiteiten een ramp, want de afhankelijkheid van donaties is daar groot. De betreffende universiteitsvoorzitters moesten aftreden. In Nederland is zoiets nog niet gebeurd, maar het zit eraan te komen. Ook onze universiteiten worden steeds afhankelijker van andere financiers dan de overheid.

De financiële waarde van wetenschap

Het Rathenau Instituut (in 1986 door de regering op-gericht om de impact van wetenschap te onderzoeken) is positief over de financiering van Research en Deve-lopment in ons land. In 2021 was er zo'n 20 miljard beschikbaar voor onderzoek. Dat gaat naar universi-teiten, hogescholen, universitaire medische centra en onderzoeksinstellingen zoals het KNMI en RIVM. Onze universiteiten krijgen van de Rijksoverheid 3.8 miljard, waarvan 1 miljard via de zogenaamde tweede geld-stroom (NWO). Daarmee neemt de overheid 31% van de onderzoeksfinanciering voor zijn rekening. Er komt ook geld binnen via de zogenaamde derde geldstroom, kennisorganisaties, non-profitorganisaties en het

bedrijfsleven. Uit buitenlandse bronnen vloeit 10% ons land binnen. De grootste financier is echter het bedrijfs-leven. Uit die sector komt 57% van het onderzoeksgeld. Uiteraard ligt daar belangenverstrengeling op de loer. Toen oud-parlementariër Pieter Duisenberg in 2017 voorzitter werd van de vereniging van samenwerkende universiteiten kwam daar vanuit de academische wereld kritiek op. De blik van Duisenberg was volgens een petitie te bedrijfsmatig, hij zag de universiteit teveel als geldfabriekjes. Niettemin heeft de trend richting bedrijfsleven zich doorgezet. Bij het aantreden van de nieuwe rector van de universiteit Eindhoven in 2023 kwam er protest, omdat sprake zou zijn van belangen-verstrengeling met de fossiele industrie. In De Groene Amsterdammer[2] stond vorig jaar een uitgebreid artikel over de vercommercialisering van het onderwijs. Opvallend element daarin is dat tweehonderd hooglera-ren hun salaris blijken te krijgen uit het bedrijfsleven, met Shell en Philips aan kop. Twee derde van de hoog-leraren belastingrecht werkt voor een advieskantoor. Ook in de medische onderzoeksweld is regelmatig sprake van belangenverstrengeling, vanwege contacten met de farmaceutische en medische industrie. Dat gaat dus allemaal verder dan die ene hoogleraar be-

lastingrecht van de Zuidas. Voor research wordt steeds vaker gekeken naar externe inkomensbronnen dan de rijksoverheid. Daarbij dreigt een aantasting van de klassieke waarden van de wetenschap.

Klassieke waarden

De universiteit Tilburg deed enige tijd geleden onder hun eigen medewerkersonderzoek naar waarden van de wetenschap. De conclusie was dat wetenschappers nog steeds hechten aan de klassieke waarden: vrijheid, onafhankelijkheid, integriteit en controleerbare resulta-ten, die geen particulier bezit worden van onderzoekers of geldschietters. Tegelijkertijd zeiden ze ook dat de druk om onderzoek te doen, waar je geld voor krijgt, groot is.

Een heel andere invalshoek biedt de KNAW, de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschap-pen, 'stem en het geweten van de wetenschap'. Begin 2023 publiceerde deze adviseur van de regering een rapport over de Waarde van de wetenschap. Daarin klaagde de Academie dat wetenschap tegenwoordig

ten onrechte als een kostenpost wordt gezien. Ze had behoefte aan een beter instrumentarium om de waarde van de wetenschap te kunnen weten en meten. De KNAW verzocht de minister van OCW daarom het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving deze waarde te laten meenemen in een vernieuwd instrumentarium. Minister Dijkgraaf heeft inmiddels aan dat verzoek voldaan en de planbureaus kijken nu naar betere methoden om de waarde te meten. Daarmee krijgt het woord wetenschappelijke waarde een andere betekenis. Hier gaat het niet meer om de vereisten waar goede wetenschap aan moet voldoen, maar om de opbrengst ervan.

Nieuwe waarden

Intussen zijn alle universiteiten in de weer met hun waarden. Twee van hen vallen daarin op, Wageningen en Rotterdam.

Wageningen researcht

Wageningen is geen gewone universiteit, hetgeen blijkt uit de naam: Wageningen University & Research. Daarmee is Wageningen de enige universiteit die verschil maakt tussen universiteit zijn en onderzoek doen. De universiteit werkt dan ook al meer dan een eeuw nauw samen met het agrarische bedrijfsleven en de rijksoverheid, die financiën leveren voor de nodige onderzoeken. Naast de universiteit staat een Researchcentrum, dat voortborduurt op de in 1877 ontstane Dienst Landbouw Onderzoek. Er hebben zich inmiddels 180 bedrijven gevestigd op de Wageningse campus, waaronder Unilever en Friesland Campina. Ze voelen zich er thuis. 'Uw vraag is onze uitdaging', propageert de universiteit op haar website. Ook dat is een wetenschappelijke waarde. De landbouwuniversiteit werd zo de grote voorloper bij de vernieuwing van de landbouwsector. Alles draaide om een betere voedselvoorziening. Daarvoor bleken bestrijdingsmiddelen en kunstmest essentieel. Efficiënter werken in de landbouw was onvermijdelijk. Mede dankzij de wetenschappers van Wageningen verdwenen de keuterboeren en ontstond een enorme agro-industrie in ons land. Die nauwe samenwerking met het bedrijfsleven leverde blindheid op voor de nadelen van intensivering van de sector. Daar betalen we nu de stikstofprijs voor. Sinds kort is Wageningen echter wakker geworden en zien we een voorzichtige omslag in de wetenschappelijke waarden. Bij de opening van het academisch jaar in 2023 mocht universitair hoofddocent Jeroen Candel een kritisch betoog houden. Hij hield zijn gehoor voor dat productie en consumptie van voedsel dringend moeten veranderen en vroeg aandacht voor de vervuiling in de landbouw. Daarbij meldde hij ook dat die noodzakelijke veranderingen kunnen rekenen op weerstand. Een aansprekend voorbeeld van die weerstand is een artikel van enkele Wageningse collega's in de Volkskrant (4-10-2023),

die waarschuwden dat de landbouw beslist niet zonder glyfosaat kan. De nieuwe bestuursvoorzitter van de universiteit, Sjoukje Heimovaara, benoemt juist weer eerlijk de impact van de grootschalige landbouw in Nederland: stikstofproblemen, gebrekkige biodiversiteit en afgenomen kwaliteit van water en natuur. Ook neemt ze afstand van het uitgangspunt van haar voorgangers Aalt Dijkhuizen en Louise Fresco dat Nederland vooral voedsel moet produceren voor de hele wereld. Ons land kan zich beter concentreren op het ontwikkelen van duurzame voedselsystemen in andere landen, zegt Heimovaara, dan kunnen we zelf toe met minder landbouwgrond. Ook de veestapel moet volgens haar inkrimpen. In een duurzaam voedselsysteem staan de dieren op land dat voor akkerbouw onbruikbaar is en eten ze gewassen en voedselresten die de mensen niet eten. Op die manier hoeven we geen diervoer meer uit buitenland te importeren, zoals soja. De bestuursvoorzitter doet daarvoor een dringende oproep aan de politiek. Die moet het voortouw nemen voor deze noodzakelijke verandering.

Erasmus onderneemt

De Erasmusuniversiteit in Rotterdam heeft sinds kort een eigen waardenprofessor. Dat is prof. dr. Ronald van Raak, voormalig Tweede Kamerlid voor de SP, thans hoogleraar Erasmiaanse Waarden. Op de website van het Montesquieu Instituut verwijst hij naar publicaties waaruit blijkt dat veel wetenschappers zich schuldig maken aan ongeoorloofde onderzoekspraktijken. Ze passen onderzoeksvragen aan en veranderen data. Dat doen ze om opdrachtgevers tevreden te houden of het onderzoeksgeld binnen te halen.

Wat valt hiertegen te doen, vraag ik hem.

"Er is meer discussie nodig over academische waarden", zegt Ronald. "Dat is echt van groot belang. Neem nou de Erasmus Universiteit zelf. Het is een ondernemende universiteit, begonnen als een Economische Hogeschool, opgezet door Rotterdamse ondernemers en de econometrist Jan Tinbergen. Later kwam de medische faculteit daarbij. Door die achtergrond doet de universiteit veel toegepast onderzoek voor opdrachtgevers. Net als in het bedrijfsleven wordt daarbij gekeken door de bril van rendement en efficiency, de waarden van de markt en de bureaucratie. Nu is er wel een cultuuromslag gaande. Betrokkenen vragen zich af of je nog wel een universiteit bent als je wordt gedreven door marktwaarden. Wat is dan eigenlijk het verschil is tussen een universiteit en een adviesbureau? Een discussie over waarden was lang taboe, maar groepen en organisaties hebben tegenwoordig weer behoefte aan gedeelde waarden. Dat geldt voor een universiteit, maar ook voor een politieke partij, een zorginstelling of een woningbouwvereniging. Waartoe zijn wij op aarde?" Heeft valorisatie, bedoeld om kennis aan te wenden voor de maatschappij, de commerciële kant van universiteiten niet erg opgestuwd?

"Dat klopt", zegt Ronald. "Elke waardendiscussie begint met een mislukking. Waarden worden verward met een marketingverhaal en een missionstatement. Daarvoor wordt dan adviesbureaus ingehuurd en die komen met volstrekt inwisselbare teksten, waar medewerkers niks aan hebben. Men zakt zo terug naar het oude, vertrouwde rendementsdenken. Geld verdienen met onderzoek. Tja... daar gaat je onafhankelijkheid." Het

Erasmus University Rotterdam

advies van de KNAW aan de minister van OCW om landelijke planbureaus de waarde van de wetenschap te laten uitzoeken, vindt hij typisch zo'n mislukt begin. "Het is toch op het krankzinnige af dat je dit gaat uitbesteden!"

Kan het anders?

Ronald kijkt daarvoor graag naar de naamgever van zijn leerstoel. Hij schreef er een boek over. [3]. "Erasmus was niet alleen een onafhankelijke denker, maar ook een geweldige marketeer. De schilderijen die we van hem kennen heeft hij zelf laten maken en in omloop gebracht. Vervolgens zorgde hij er wel voor onafhankelijk te blijven. Weet je hoe hij dat deed? Toen hij besloot zijn boeken te laten uitgeven door Froben in Bazel stapte hij zelf op de uitgeverij af onder het mom van 'vertegenwoordiger' van de heer Erasmus. U kunt

Ronald van Raak met Erasmus

met mij de zakelijke kant van de uitgave spreken, zei hij daar. Erasmus zelf wil zich er niet mee bemoeien, dat is niet zijn werk, hij gaat over de inhoud. "Academische onderzoekers zitten ook in zo'n dubbelrol van marketeer en onafhankelijk denker, zegt Van Raak. "De universiteiten moeten hun onderzoekers daarin ondersteunen. Wees duidelijk over je waarden naar opdrachtgevers. Zorg dat hoogleraren en faculteiten hun medewerkers niet onder druk zetten om geld binnen te halen."

Waarden voor de politiek

Tijdens een debat met minister Dijkgraaf vroeg Kamerlid Teunissen of er een instituut kan komen dat toezicht houdt op externe geldstromen bij universiteiten. De minister vond dat niet nodig. Hij houdt de universiteiten daar zelf verantwoordelijk voor. "De minister heeft gelijk", zegt Ronald van Raak. "De universiteiten moeten zelf aan de bak. Zorg voor gedeelde waarden en draag die uit." Dat wordt nog moeilijk. 'Bij vraag of kan worden samengewerkt met fossiele bedrijven moet de universiteit de keuze overlaten aan individuele docenten en onderzoekers. Ze moeten ons geen moreel kompas opleggen', zo schreven wetenschappers van de technische universiteiten (Wageningen, Twente, Delft) onlangs in de Volkskrant (9-2-2024).

Het wordt daarom tijd dat de politiek zich de strijd om wetenschappelijke onafhankelijkheid gaat aantrekken. De waarde daarvan zou een prominenter plek moeten krijgen in het jaarlijks begrotingsdebat met de minister van OCW.

[1] Zie de Volkskrant dd. 16-12-2023

[2] Mirjam de Rijk, Slim verdienen, De Groene Amsterdammer, dd.31-8-2023

[3] Spelen met waarden, betalen met gedachten. Uitgeverij Boom

Jan de Koning: zeldzame alleskunner

Cees Bremmer

Het kon gewoon niet uitblijven. Een biografie van de christendemocratisch bewindsman van antirevolutionaire huize: Jan de Koning, 1926-1994. Veel lezers van Nestor staat deze markante man ongetwijfeld nog bij. Tegelijk ligt zijn overlijden inmiddels 30 jaar achter ons. Zonder overdrijving kan men hem typeren als één van de invloedrijkste naoorlogse politici van eind vorige eeuw. Dat kwam november vorig jaar opnieuw helder naar voren bij de goed bezochte presentatie van Peter Bootsma's onlangs verschenen biografie "Als het niet kan zoals het moet" *.

De entourage van dit gebeuren, de monumentale Nieuwe Kerk in Den Haag, was op zich al vrij uitzonderlijk. De presentatie zelf werd door een aantrekkelijk en gevarieerd programma met bijdragen uit bredere familiekring, inclusief die van zijn Surinaamse vrouw Molly Rellum (2010, overleden) een aparte belevenis. En dit nog naast "herinneringen" van De Koning's oud-collega in het eerste kabinet Lubbers (1982-1986) Pieter Winsemius, voormalige topambtenaar Hans Borstlap en politiek journalist Jan Tromp. Goed gekozen foto- en filmbeelden, samen met een belangrijke regierol van zoon Chris, verlevendigden deze bijeenkomst te meer. Terug naar de auteur Peter Bootsma. Hij schetst in tien hoofdstukken een mooi portret van zijn hoofdpersoon, die elk een deel van zijn leven beslaan en steeds beginnen met een kenmerkend citaat. Hij beschrijft in de eerste vijf hoofdstukken achtereenvolgens: zijn jeugd-jaren als burgemeesterszoon in Zwartsluis; de jaren in de Tweede Wereldoorlog; zijn militaire periode in Nederlands-Indië; De Koning's studietijd en kennismaking met zijn grote liefde de Surinaamse Molly Rellum; de fase van huwelijk en gezinsvorming inclusief zijn beginnende maatschappelijke carrière.

De hoofdstukken zes tot en met tien schetsen vooral zijn politieke loopbaan, hoewel de auteur zijn privéleven en "thuisituatie" hier ook niet onbesproken laat. In deze hoofdstukken belicht Bootsma zijn jaren bij de Christelijke Boeren en Tuindersbond (CBTB) en de toenmalige Anti-Revolutionaire Partij; het ministerschap in het eerste kabinet Van Agt en daarna tot en met 1989 in de kabinetten Lubbers. Het slothoofdstuk vertelt over De Koning's laatste levensjaren. Daarna volgt nog een korte afrondende terugblikkende beschouwing. In grote

stappen eigenlijk, zoomt Bootsma hier nader in op levensgang en essentiële momenten van zijn hoofdpersoon. De ruimte ontbreekt om hier uitvoerig op in te gaan. Maar de laatste zin, van deze terugblik en biografie, een understatement eigenlijk, is veelzeggend: "Met die houding is Jan de Koning ver gekomen".

Laatbloeier

Als men dit levensoverzicht op zich laat inwerken, valt te meer op dat De Koning politiek gesproken een laatbloeier is. De 50 jaar al gepasseerd, wordt hij in 1977 minister van Ontwikkelingssamenwerking. Pas in de jaren tachtig neemt zijn loopbaan en politiek gezag een hoge vlucht, onder meer tot uiting komend in zijn herhaalde informateurschappen toendertijd. Het premierschap liet hij echter in 1982 aan zich voorbij gaan. Hij vond Lubbers hiervoor een meer geschikte kandidaat. In 1980 ging zijn eigen Anti-Revolutionaire Partij op in het toen gefuseerde CDA. Het is achteraf gezien opvallend dat zijn naam nauwelijks genoemd wordt in twee publicaties die rondom deze fusie verschenen. In de in 1980 verschenen bundel "Personen en Momenten uit de geschiedenis van de ARP" staat zijn naam dus niet vermeld in het Personenregister! Alleen in de opgenomen bijlagen met overzichten van partijvoorzitters en Kamerleden komt men hem tegen. En in de in 1979 verschenen jubileumuitgave t.g.v. het honderdjarig bestaan van de toenmalige ARP "100 jaar ARP", ontbreekt zijn naam volledig!

Dat Jan de Koning tijdens zijn maatschappelijke en politiek-bestuurlijke loopbaan op velen binnen en buiten zijn eigen kring grote indruk maakte, bleek onder meer uit de golf van publiciteit die zijn overlijden op 8 oktober 1994 losmaakte. Het illustreerde nog eens het enorme plezier dat hij altijd in de omgang met mensen – van hoog tot laag – had. Wat Bootsma daarover schrijft is zeer aansprekend. Na zijn overlijden was de belangstelling om zijn begrafenis bij te wonen zo overweldigend, dat het voor zijn twee zoons voelde alsof ze meewerkten aan een soort "staatsbegrafenis!". Voor de logistiek van dit afscheid werd de onmisbare medewerking van het ministerie van Sociale Zaken verkregen, het ministerie dat hij het laatst diende in zijn twaalfjarig ministerschap tussen 1977 en 1989. Alleen al het uitnodigingsbeleid hiervoor moet, aldus Bootsma, een logistieke "monsterklus" geweest zijn. In een bomvolle

Haagse Kloosterkerk maakte de overdenking van predikant Carel ter Linden een diepe indruk. Zelf zie ik als dorps- en partijgenoot de sinds augustus 1994 pas aangetreden premier Wim Kok op 15 oktober 1994 nog levendig voor mij. Vooraan meelopend in de grote rouwstoet nabij de Algemene Begraafplaats Rosenburgh in Voorschoten, waar De Koning te ruste werd gelegd. Kok die, zo zei hij in een reactie op De Koning's overlijden, als vakbondsleider scherpe debatten over zijn "bikkelharde beleid" als bewindsman op Sociale Zaken gevoerd had. Maar dat kon altijd "in vriendschap", voegde hij er onmiddellijk aan toe. Die reactie was typerend voor het grote respect dat deze gedreven, zeldzame alleskunner ook buiten de kring van zijn partijgenoten en geestverwanten had verworven.

Baken van rust

Wie dit "baken van rust te midden van nogal wat opgewonden standjes in politiek Den Haag", zoals Hans Borstlap hem bij de boekpresentatie typeerde, beter wil leren kennen, beveel ik Bootsma's boek zeer aan. Erg boeiend vond ik de passages over De Koning's jeugd-jaren in het Overijsselse Zwartsluis; over zijn soms zeer spannende belevenissen in de illegaliteit in de Tweede Wereldoorlog evenals over zijn militaire jaren en verblijf en rol als pelotonscommandant in Nederlands-Indië. Vooral ook om zijn latere politieke leven, zijn laconieke levensinstelling en relativeringsvermogen beter te kunnen begrijpen en plaatsen.

Met zijn bijzondere communicatieve vermogens en scherpe redeneerkunst blonk hij verder uit in het met overtuiging brengen van politiek moeilijke boodschappen en overbruggen van tegenstellingen. Hij had altijd wel een redenering paraat, waar je moeilijk onder uit kon.

De Koning was overigens geen heilige. Nadat in 1975 een zwaar hartinfarct hem trof, hervatte hij – gedreven als hij was – zijn ongezonde levensstijl van hard werken, drinken en roken. En als het even kan elke uitnodiging voor een spreekbeurt of politiek optreden aanvaardend. Na zijn vertrek uit de actieve politiek in 1989 bovendien ongetwijfeld recordhouder allerhande nevenfuncties. Met zijn overlijden na een kort ziekbed, najaar 1994, is Jan de Koning in levensjaren helaas dus "niet ver gekomen"!

Peter Bootsma schrijft over de naoorlogse politieke geschiedenis. Hij publiceerde o.a. samen met Willem Breedveld het boek 'De verbeelding aan de macht' over het kabinet-Den Uyl. Bij het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit verscheen zijn biografie van Dries van Agt.

Hij maakte verder deel uit van de commissie die in opdracht van de Tweede Kamer de kabinetsformatie van 2017 evalueerde. In 2017 promoveerde hij in Maastricht op een proefschrift waarin hij coalitievorming in Nederland en Duitsland vergeleek. Verder in 2018 een boek over dagblad Trouw t.g.v. het 75-jarig jubileum van deze krant, getiteld 'Trouw – 75 jaar tegen de stroom in'. In november 2020 verscheen zijn biografie van oud landbouwpoliticus Pierre Lardinois.

Abraham Kuyper, een leven in de journalistiek

Cees Bremmer

Interview met hoogleraar George Harinck, n.a.v. het gelijknamige proefschrift dr. Johan Snel

Eind vorig jaar promoveerde Johan Snel aan de Vrije Universiteit op de studie "Abraham Kuyper, een leven in de journalistiek". Tijdens zijn promotie stelde jij dat Snel met deze studie "een kanteling" in het Kuyperbeeld bewerkstelligde, zoals wij dat tot op heden kennen. Kun je dat onze lezers nader toelichten?

Kuyper werd bij zijn overlijden in 1920 van links tot rechts herdacht als één van de grootste staatslieden die ons land tot dan toe gekend had. Hij was bovendien de vader van een samenlevingsvisie die "levensovertuiging" centraal stelde. Kuyper wilde dat de overheid de verscheidenheid aan deze overtuigingen faciliteerde en de vrijheid en gelijkheid ervan garandeerde. Dit idee kreeg zijn meest bekende neerslag in 1917 in de wijziging van het Grondwetsartikel 23. Dit artikel legde de vrijheid van onderwijs naar richting vast, inclusief de daarbij behorende gelijkstelling van de uiteenlopende richtingen, ook financieel.

Zijn visie bracht een eeuw vrede in onze samenleving. Maar in het interbellum klonk reeds de klacht dat op deze manier parallelle samenlevingen in het leven werden geroepen en gehouden. Die klacht klonk versterkt door in de Doorbraakbeweging na de Tweede Wereldoorlog, die in het publieke domein de rol van overtuigingen niet wilde laten domineren. Deze beweging won verder aan kracht en vanaf de jaren zestig wordt de samenlevingsvisie van Kuyper getypeerd als verzuiling. Dit was een pejoratieve – "ongunstige" – term en zo werd hij de representant van "de hokjesgeest" die moest worden doorbroken.

Vertekening tot religieuze zeloot.

In de geschiedschrijving werd hij, in mijn beeld, bij het huidige religieuze analfabetisme gemakkelijk een religieuze zeloot, en zijn politieke streven werd vertekend tot het streven naar een christelijke staat. Kuypers polemische stijl werd vervormd tot die van een ruziezoeker en zijn politieke stijl tot die van een populist. Johan Snel ging terug naar de bronnen en herontdekte een Kuyper die hartstochtelijk voor de vrijheid van levensovertuiging van eenieder streefde en daar met passie over schrijft. Dat vind ik een grote verdienste. Na de "zure periode" over Kuyper komt hopelijk nu de kanteling naar "het zoet"

Johan Snel

Hoe kan het dat over Kuyper, die in meest letterlijke zin onnoemelijk veel schreef en publiceerde, pas meer dan 100 jaar na zijn dood, een dergelijke studie als van Snel op tafel ligt? Komt dat door de omvang van zijn journalistieke oeuvre, of hangt dat ook samen met andere factoren?

De focus in het Kuyper-onderzoek was aanvankelijk sterk theologisch, en later vooral politiek. De aandacht voor zijn journalistiek werd inderdaad gehinderd door de enorme omvang ervan. Het hiervoor genoemde negatieve Kuyper-beeld maakte bovendien zijn journalistiek minder interessant. Dat Johan Snel nu zijn journalistiek tot onderwerp koos, komt door zijn werk: hij zette de opleiding journalistiek op aan de Christelijke Hogeschool Ede. Wat verder niet weinig bijdroeg om dit brede veld te onderzoeken, is de digitalisering van Nederlandse dagbladen, zoals Kuypers De Standaard, en de beschikbaarstelling ervan door de Koninklijke Bibliotheek op Delpher.nl

Duizendpoot

Kuyper was, kun je zeggen, een duizendpoot; hij leefde vele levens, zoals de titel van Johan Snel's eerdere populaire boek uit 2020 "De zeven levens van Abraham Kuyper" zo mooi aangeeft. Kun je

achteraf wellicht zeggen dat zijn "journalistieke leven" zijn belangrijkste was, gelet op de doorwerking van zijn gedachtegoed?

Journalistiek was in elk geval zijn meest permanente bezigheid, zijn hele leven lang was hij ook journalist. En hij bereikte daarmee de meeste mensen, veel meer dan met boeken die hem als intellectueel typeren, zoals de Stonelezingen: Het calvinisme of De encyclopedie der heilige Godgeleerdheid.

Voor Nestor is zijn politieke carrière en "legacy" natuurlijk vooral aandachtstrekker. Welke elementen uit Kuypers' brede nalatenschap zijn volgens jou actueel en toepasbaar voor deze tijd?

De kern acht ik zijn samenlevingsvisie die in Nederland een eeuw lang onze samenleving stempelde – niemand doet hem dat na – en die in vele buitenlandse aanspreekt: een vrije samenleving, waarin iedereen zijn overtuiging mag vormgeven op voet van gelijkheid. Dat vinden we heel gewoon. Maar op vele plaatsen in de wereld is het een openbaring dat Kuyper dit als de kern van het calvinisme zag: de erkenning van de soevereiniteit van God – het calvinistische gronddogma is de beste, feitelijk enige garantie voor de burgerlijke vrijheden. Ook voor ons land is dit groot nieuws, nu net als in Kuypers dagen, het liberalisme zijn opvatting van die vrijheid verdedigt en dus ze een liberale norm aan de samenleving oplegt.

Populisme

Ook als het over de geschiedenis van het populisme gaat, noemt men soms de naam van Abraham Kuyper. Er wordt wel gesteld dat er meerdere parallellen zijn tussen Geert Wilders en Abraham Kuyper. Kun je inderdaad stellen dat hij, in mijn woorden, een soort "populist avant la lettre" was? Of gaat die vergelijking mank?

Kuyper maakte van de politiek een hartszaak, en zo bereikte hij het volk. Het ging niet voor of tegen een specifieke wet, maar om overtuiging die tegenover

overtuiging stond. Kuypers pluralisme betekent namelijk naast vrijheid voor ieders mening ook het recht op debat met iedere mening. Daarbij bespeelde Kuyper de sentimenten van het volk. Maar hij was geen populist in de zin van Trump of Wilders, anti-elite, met een beroep op een vaag begrip als 'het volk'. Kuypers volk was kenbaar en nauw omschreven: de gereformeerden. En nogmaals, Kuyper was een populist, maar niet ten koste van vrijheid voor anderen. Ook je tegenstander is geschapen naar Gods beeld en heeft recht op net zo'n plek onder de zon als jij hebt – iets dat bij populistten ver te zoeken is.

Tot op vandaag verschijnen er in binnen- en buitenland bij regelmaat studies over deze man die op zoveel levensterreinen z'n onuitwisbare stempel zette. Wat is in de kern, het unieke aan deze toch ook omstreden figuur, die bij leven zowel "afgodisch vereerd" als "diep gehaat" werd, zoals de historicus Jeroen Koch in zijn omvangrijke biografie over Kuyper schrijft.

In de westerse geschiedenis is hij een van de weinigen die niet slechts een idee had over het functioneren van een plurale samenleving na de Franse en Amerikaanse revolutie, nadat het Westen eeuwenlang als corpus Christianum had gefunctioneerd. Maar hij heeft dat idee ook in praktijk gebracht. Hij gebruikte daarvoor het calvinisme, en het daarbinnen belangrijke idee van gewetensvrijheid: Góð oordeelt over de gewetens van mensen, niet een overheid. Zijn ideeën komen in de buurt van de meer deïstisch geïnspireerde vrijheid van godsdienst in de VS, maar die gold in zijn dagen niet voor katholieken. Kuypers idee was beter: in de zin dat hij vrijheid voor allen bepleitte, ook voor de radicale socialist, de katholiek en de niet-gelovige.

Door de bril van vandaag: welke Nederlandse politicus na hem komt bij wijze van spreken het dichtst in de buurt van zijn publicitaire arbeid, veelzijdigheid en beïnvloeding van een volksdeel? Aan wat voor figuren denk jij dan?

Die zijn er maar weinig. Wie leidde een politieke partij, een dagblad, stichtte een universiteit, schreef een

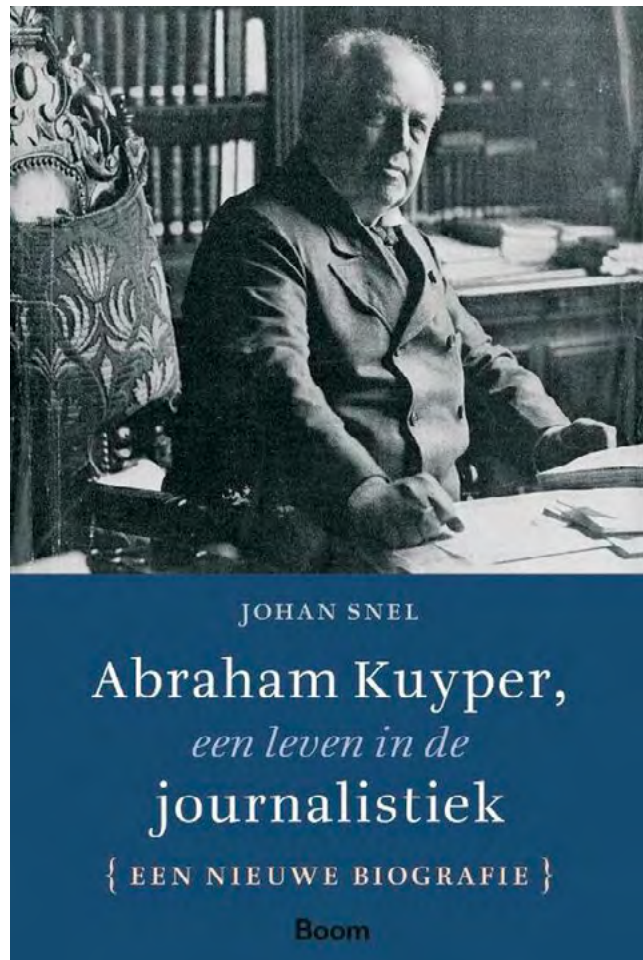
theologie, et cetera? Natuurlijk zijn er multitalenten geweest, maar zoals hij ken ik er niet zo gauw een, vooral ook niet, omdat hij op al die terreinen ook belangrijke resultaten boekte. Denk bijvoorbeeld aan Pieter Jelles Troelstra of Frits Bolkestein, óók multitalenten, maar veel minder succesvol.

Actualiteit Kuyper

Hoe actueel is Kuyper voor deze tijd waarin de verzuiling ver achter de horizon is verdwenen en confessionele organisaties sterk in verval lijken? Hoe zie jij dat zelf als historicus en geestelijke nazaat van Kuyper?

Kuypers samenlevingsvisie is nog steeds heel belangrijk, vooral omdat de alternatieven allemaal minder vrijheid bezorgen. In extremis zien we dat bij de PVV, bij wie de godsdienstvrijheid niet heilig is. Toch is ook in liberale partijen er altijd weer de neiging om het liberalisme als norm te beschouwen. Ook de sociaaldemocratie is minder principieel pluralistisch dan Kuypers idee. Het calvinisme van Kuyper is eigenlijk de enige overtuiging die de plaats van andere overtuigingen erkent. Ik zie mij inderdaad als een Kuyperiaan, met name om die reden. Afgezien van het feit dat ik zijn calvinistische overtuiging deel, sta ik een zo vrij mogelijke samenleving voor.

Het is opvallend dat Kuyper in de Angelsaksische wereld nog steeds sterk de aandacht trekt. Wat verklaart die belangstelling? Werkt die belangstelling daar ook in politieke zin door, in zoverre jij kunt waarnemen?

De VS bevindt zich – een eeuw na Europa – in de overgang van een christelijke naar een plurale samenleving en in die omstandigheid wordt Kuypers idee verwelkomd. In de keuze teruggaan naar een christelijke samenleving – Trumps troefkaart – of naar een liberale samenleving – Bidens boodschap –, biedt Kuyper een derde weg: een vrije samenleving voor iedere overtuiging op voet van gelijkheid. Dit geldt eens te meer de aantrekkingskracht in samenlevingen elders in de wereld, waar (christelijke) minderheden snakken naar Kuypers vrijheidsidee.

CV George Harinck

George Harinck (1958) studeerde Geschiedenis te Leiden en promoveerde in 1993 aan de Vrije Universiteit.

Hij is sinds 1985 verbonden aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, van 2003-2018 als directeur.

Hij is hoogleraar voor de geschiedenis van het neocalvinisme aan de Theologische Universiteit Utrecht (sinds 2003) en de Vrije Universiteit Amsterdam (sinds 2007)

Hij is rector magnificus van de Theologische Universiteit Utrecht (sinds 2022)

Verantwoordelijkheid dragen, en nemen

Arie de Jong

Lang heb ik de illusie gehad dat mensen zich aanpasten aan de functie in het openbaar bestuur. Vaak zag ik dat mensen die eerst in hun partij door het innemen van radicale standpunten omhoog waren gevallen, als ze eenmaal wethouder of Tweede Kamerlid werden, ze een stuk minder radicaal bleken en behoorlijk gingen voldoen aan wat de functie van hen vroeg.

Tot mij opviel dat dit toch niet altijd het geval was. Het meest pregnant, en velen zullen het met mij eens zijn, was de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten. Het bekleden van de machtigste functie in de wereld vraagt van degene die dat ambt uitoefent een volkomen besef dat hij of zij er niet alleen is om als leidsman te fungeren van alle inwoners van de Verenigde Staten, maar zelfs de verantwoordelijkheid draagt om de vrede en voorspoed van de wereldbevolking te bevorderen. Ik was ervan overtuigd, dat Donald Trump als president zich zou voegen naar het ambt, daarin ondersteund door verstandige adviseurs uit de eigen partij. Ik zat er faliekant naast. Hij bleek noch in staat om er te zijn voor zijn gehele bevolking, noch zich verantwoordelijk te voelen voor het welzijn in de wereld. Dat hij zich ontpopte als een leugenachtige narcist was des te meer stuitend.

Onvermijdelijk is dan de vraag: hoe zit dat in Nederland? De aandacht in Nederland gaat snel uit naar de vraag of een politicus het landsbelang voorop stelt, of het belang van zichzelf of van zijn of haar partij. Dat is natuurlijk niet altijd even duidelijk. Want wie bepaalt wat het landsbelang is en hoe je dat vorm geeft? Toch zijn er wel recente voorbeelden die duidelijk genoeg zijn.

Denk aan Diederik Samsom in 2012. Zijn partij, de PvdA, behaalde bij de Tweede Kamerverkiezingen in dat jaar 38 zetels. Met volle overtuiging koos hij terstond voor een coalitie met de VVD, te meer omdat het goed klikte tussen de leider van de VVD, Mark Rutte, en hemzelf. Denkbeelden en beleidsrichtingen van VVD en PvdA botsten op vele punten. Toch werd Samsom het niet moe te verklaren dat het landsbelang vergde dat de twee partijen samen gingen regeren, dat het hoog tijd werd dat een kabinet de zittingsperiode geheel kon volmaken en dat de wensen en belangen van de eigen partij daaraan ondergeschikt waren. In 2017 bleek dat het gelukt was dat kabinet in stand te houden, ondanks butsen die werden opgelopen, maar dat hij de eigen partij in opeenvolgende verkiezingen electoraal bijna had opgeofferd en zelf aan de kant werd gezet. De PvdA leed bij de verkiezingen van 2017 een ongekend verlies van 29 van de 38 eerder behaalde zetels, dus raakte netto nog meer dan driekwart van het electoraat kwijt. Het was een les voor andere partijen: bewaak de balans tussen meeregeren in het landsbelang en de positie die jouw partij daarmee kan overhouden.

In 2012 viel het kabinet-Rutte I, toen gedogende partij PVV de steun introk. Mark Rutte hield daar de onuitwisbare indruk aan over dat Geert Wilders, enig lid en leider van de PVV, wegliep voor de verantwoordelijkheid Nederland te besturen. In het verlengde hiervan kozen D66, GroenLinks en ChristenUnie er juist voor om het demissionaire kabinet hulp te bieden om de financiën van het land op orde te houden. Elk van de partijen en betrokkenen hielden aan al deze gebeurtenissen in 2012 gemengde gevoelens over.

Zoals zo vaak, is het de uitdaging om een goede balans te vinden, tussen korte termijn en lange termijn, tussen landsbelang en partijbelang, tussen gehoor geven aan verlangens uit de samenleving en de durf hebben om te laten weten dat die belangen niet gehonoreerd kunnen worden. En dat is dan: verantwoordelijkheid dragen, en nemen.

Provincie: partner of tegenstander?

Zijn de overheden elkaars partners of tegenstanders? Dit thema staat centraal op de Voorjaarsvergadering van de Vereniging van Oud-Parlementariërs (VOP) op 22 mei 2024 in Apeldoorn.

Nederland kent als gedecentraliseerde eenheidsstaat vier bestuurslagen: Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Van belang is of deze overheden elkaar in staat willen stellen om effectief maatschappelijke vraagstukken aan te pakken. Met het gericht gebruik maken van ieders specifieke instrumenten kunnen belangrijke resultaten worden behaald. En effectief beleid kan bijdragen aan het herstel van vertrouwen van de burger in de overheid. Voormalig Statenlid, IPO-secretaris en Tweede Kamerlid Jaap Jelle Feenstra heeft de 12 nieuwe provinciale Bestuursakkoorden doorgenomen: levert de verkiezingsuitslag nieuw beleid vanuit de provinciehuizen op? En waar kunnen Rijk en provincie elkaars beleid versterken en effectief samen optrekken?

Statenverkiezingen

Op 15 maart 2023 ging Nederland naar de stembus voor de verkiezing van de leden van Provinciale Staten. BBB werd in alle 12 provincies de grootste fractie. Anders dan bij de opkomst van LPF, PVV en FvD, blijkt dat BBB nadrukkelijk bereid is om bestuursverantwoordelijkheid te dragen en de daarvoor noodzakelijke compromissen met andere fracties te sluiten. Waar BBB aan het College deelneemt, is ze er steeds in geslaagd om D66 buiten de deur te houden. Alleen aan de colleges in Utrecht en Brabant neemt BBB niet deel. De brede coalities bieden stabiliteit en draagvlak en leveren de nieuwe BBB-gedeputeerden ervaren collega-bestuurders op.

College GS

Groningen
Friesland
Drenthe
Overijssel
Flevoland
Gelderland
Utrecht
Noord-Holland
Zuid-Holland
Zeeland
Noord-Brabant
Limburg
Brede Colleges van Gedeputeerde Staten

Samenstelling

BBB, PvdA, CU, GB
BBB, CDA, CU, FNP
BBB, VVD, PvdA, CDA
BBB, VVD, PvdA, GL, SGP
BBB, VVD, PVV, CU, SGP
BBB, VVD, CDA, CU, SGP
GL, VVD, D66, CDA, PvdA
BBB, VVD, PvdA, GL
BBB, VVD, CDA, PvdA, GL
BBB, VVD, CDA, SGP
VVD, GL, PvdA, SP, D66, LB
BBB, CDA, VVD, PvdA, SP

Jaap Jelle Feenstra

In de onderhandelingen over de nieuwe provinciale Collegeakkoorden is bewust ingezet op brede politieke samenwerking. Noord-Holland is hier duidelijk over: "Samen vormen we een goede afspiegeling van stad en platteland. Met deze brede blik gaan we voortvarend aan de slag". Deze brede benadering hanteert ook Zuid-Holland: "Wij kiezen voor samenwerking en overbrugging van tegenstellingen en hebben een brede coalitie gevormd". Brabant: "Onze coalitie is veelkleurig. Er is veel wat ons bindt". En Limburg formuleert het zo: "In Limburg heeft de BBB als nieuwe partij haar verantwoordelijkheid genomen door samen met VVD, CDA, PvdA en SP te werken aan een sterke en stabiele coalitie".

Bestuursakkoorden

De provincies presenteren zich als zelfbewuste bestuurslaag en tonen hun eigenheid en trots: Groningen is een goudomrand pronkje weel. Fryslân is en blijft it bêste lân fan d'ierde.

Drenthe heeft veel te doen, maar nog meer te bieden. Overijssel is een ondernemende provincie. Flevoland is uniek, als het ergens kan, is het hier. Gelderland is de mooiste provincie van Nederland. Utrecht is bescheiden qua oppervlakte, maar groots in durf en ambitie. En geen dierder plek voor ons op aard dan Zeeland.

De onderhandelaars hebben ook herkenbare compromisteksten genoteerd. Zo geeft Groningen aan: "We houden ons aan geldende wet- en regelgeving, verdragen en akkoorden". Direct gevolgd door: "Daarbij geldt de rechtsregel dat niemand is gehouden aan het onmogelijke".

Heel openhartig meldt Flevoland: "Wij hebben het signaal van de kiezers begrepen. Het moet anders en we geven daaraan gehoor. We gaan ons inzetten om de overheid slagvaardiger, effectiever en transparanter te maken". Deze passage mag natuurlijk niet als kritiek op het vorige College worden opgevat en wordt dan ook direct gevolgd door: "In de vorige bestuursperiode is daarmee al een mooi begin gemaakt".

Op het gangbare beleid in de 600 pagina's aan nieuwe bestuursakkoorden zal ik nu niet nader ingaan, maar wel op de nieuwe voorstellen in de provinciale akkoorden. Dat betreft het stikstofbeleid en het energiebeleid.

Stikstof

Uit de teksten over landbouw, stikstof en natuur blijkt duidelijk de onrust over het door het kabinet Rutte-IV in gang gezette stikstofbeleid, waarbij verplicht uitkopen van piekbelasters rond gevoelige gebieden niet wordt uitgesloten en het halen van de reductiedoelen werd versneld van 2035 naar 2030. Alle akkoorden bevatten hier omstandige hoofdstukken over. Veel akkoorden beginnen zelfs met zo'n hoofdstuk, dat is in provincieland nog niet eerder vertoond.

In wisselende formuleringen kiezen de provincies positie tegen verplicht uitkopen en tegen het versnellen van het stikstofbeleid. Groningen werkt niet mee aan regelingen waarbij de boer niet meer mag boeren. Friesland is tegen verplichte uitkoop van boeren ten behoeve van natuur. Voor Drenthe is gedwongen onteigening geen optie.

Overijssel zal in deze coalitieperiode niet gedwongen onteigenen voor stikstofreductie of natuuruitbreiding. Voor Flevoland is het onbestaanbaar dat boeren gedwongen worden uitgekocht. Gelderland vindt gedwongen uitkoop niet passen. Noord-Holland spant zich tot het uiterste in om onteigening te voorkomen. Zuid-Holland: in deze Statenperiode vindt er geen gedwongen uitkoop plaats. Zeeland wijst gedwongen uitkoop van landbouwers af. Limburg werkt niet mee aan gedwongen onteigening om stikstofdoelen te halen.

In Utrecht nam BBB niet aan de onderhandelingen deel en wordt voorgesteld: het uitgangspunt is en blijft vrijwilligheid. Halverwege de coalitieperiode bekijken we hoe de situatie er in de gebiedsprocessen voor staat. Tot dat moment zetten we geen gedwongen onteigening in.

Zonder BBB in het college neemt Brabant een vergelijkbare positie in: omdat de intensieve veehouderij een grote bijdrage levert aan de uitstoot van stikstof in Brabant, is een grote en diverse omslag in deze sector erg belangrijk. We ondersteunen stoppende boeren om verantwoord stoppen mogelijk te maken.

De nieuwe provinciebesturen laten deze ferme stellingname direct volgen met opmerkingen over het meewerken aan landelijke wetgeving en Europese verplichtingen. Zo kennen we ons loyale middenbestuur! Friesland: ons uitgangspunt is dat wij de wetten uitvoeren. Drenthe: we leven de landelijke en Europese wet- en regelgeving na. Overijssel: voor de doelen en termijnen zijn wet- en regelgeving uitgangspunt. Gelderland: de wetgeving is hiervoor het kader. Noord-Holland: we voeren de landelijke wet- en regelgeving uit. Limburg: wij committeren ons aan de wettelijke doelstellingen.

Energie

De hoofdstukken over het provinciale energiebeleid bevatten twee nieuwe punten. Allereerst nemen provincies nadrukkelijk stelling tegen de plaatsing van windturbines en zonneparken. En enkele provincies staan open voor kleinschalige vormen van kernenergie.

Windenergie

Groningen: in onze provincie is geen ruimte voor nieuwe plannen voor grootschalige wind- en zonneparken op land. Friesland toont respect voor het open landschap, nieuwe windmolens en zonnepanelen mogen daar geen afbreuk aan doen. Flevoland: ruim een kwart van de windenergie die Nederland op land opwekt, komt bij ons vandaan, we zien geen ruimte voor nieuwe windmolenlocaties. Gelderland: we willen geen nieuwe windturbine initiatieven.

Kernenergie

Zuid-Holland sluit in haar energiemix voor de energietransitie geen enkele CO2-neutrale techniek uit, in deze periode doen we onderzoek naar de potentie voor plaatsing van kleine modulaire kernreactoren. Noord-Holland wil onderzoek doen naar de voor- en nadelen van thorium- en small modular reactors. Flevoland staat open voor onderzoek naar de toepassing van thorium. Brabant onderzoekt de kansen voor gesmolten-zout-reactoren. Limburg ziet mogelijke vervolgstappen voor kernenergie met Small Modular Reactors. Zeeland is bereid mee te werken aan de oplossing die het Rijk ziet rond kernenergie. En Gelderland beschouwt de bouw van een kleine modulaire reactor als een serieus alternatief met het doel om het in deze periode zo voor te bereiden dat het over 8 jaar gerealiseerd kan worden.

Het is niet aan mij en zeker niet op deze plaats om over het realiteitsgehalte van deze nucleaire voornemens te oordelen. Liever verwijs ik naar marktpartijen en de wetenschap. BAM heeft in november 2023 samen met Rolls-Royce een intentieverklaring getekend voor het ontwikkelen van small modular reactors en denkt over 9 jaar een eerste SMR te kunnen leveren. Hoogleraar Wim Turkenburg verwijst naar het VK, waar de overheid in 2024 tussen 6 bedrijven wil selecteren om in 2029 een opdracht te kunnen geven voor de oplevering van een SMR in 2035. Als Nederland deze ontwikkeling afwacht, zou de bouw van een eerste SMR hier tussen 2037 en 2040 van start kunnen gaan en rond 2045 kunnen draaien.

Conclusie en voorstel

Bij het doornemen van de 12 nieuwe bestuursakkoorden valt op dat, met toch een opmerkelijke verkiezingsuitslag, de Colleges van Gedeputeerde Staten bovenal het reguliere provinciale beleid willen voortzetten, met twee opmerkelijke wijzigingen. Dat betreft het stikstofbeleid, waar veel provincies duidelijk stelling nemen tegen het verplicht uitkopen. En enkele provincies maken ruimte voor kleinschalige vormen van kernenergie.

Ondanks toenemend wantrouwen, een bitterscherpe toon in het publiek debat en een forse electorale verschuiving, blijken onze provinciale volksvertegenwoordigers de bereidheid tot het overbruggen van tegenstellingen en het formuleren van breed gedragen beleidsvoorstellen nog buitengewoon goed te beheersen. Een geruststellende conclusie. Ongetwijfeld heeft menig fractie bij de beoordeling van het eindconcept een lastig punt moeten slikken, de zogenoemde "meloenen". Dat brengt me bij het volgende voorstel: het komt het onderling vertrouwen en daarmee de toekomstige samenwerking ten goede als in de laatste onderhandelingsronde elke fractie de gelegenheid wordt

geboden om een moeilijk punt aan te wijzen en voor deze meloen een andere, vergelijkbare formulering aan te leveren. Elke fractie weet dat de andere fracties met de voorliggende concepttekst eigenlijk al akkoord waren, dus de nieuwe formulering kan daar inhoudelijk niet sterk van afwijken. Een doordacht en passend voorstel voorkomt dat op termijn de frustratie over de meloen allen opbreekt. Acceptatie van deze meloenvoorstellen maakt het totaal voor alle fracties meer acceptabel en leidt verplichtend tot een meer gemotiveerde start van het nieuwe bestuurscollege. Graag reik ik toekomstige onderhandelaars dit meloen voorstel aan.

EU 2024: meer kansen, meer complexiteit, meer conflictstof

Joost van Iersel

Ursula von der Leyen presenteert in 2019 haar Geopolitieke Commissie. We hebben inmiddels meer geopolitiek dan ons lief is. Conflictstof ligt voor het oprapen in een klimaat van onzekerheid. Voer genoeg dus voor spannende verkiezingen. Hieronder enkele hoofdthema's, die de staat van de Unie markeren.

1. Asiel en migratie: politieke verdeeldheid

Asiel en migratie houdt de lidstaten al jaren luidruchtig verdeeld. Van pogingen van de EU de lidstaten op één lijn te krijgen kwam weinig terecht. Vanaf 2011 ontstaan er toenemende migratiestromen en later tienduizenden slachtoffers in de Middellandse Zee. Grenzen werden dichtgegooid. Spanningen vierden hoogtij, ook binnen landen. Vanaf de eerste verordening voor vluchtelingenopvang, Dublin I, van 1990(!) volgen reeksen regelingen en plannen, zonder merkbaar succes. De zgn. Turkijeddeal in 2016 à € 6 miljard met Erdogan voor de opname van een paar miljoen vluchtelingen was een rustpunt. Maar verder kenmerken vooral politieke onwil en patstellingen het beeld. Na jaren bereikten afgelopen december de Raad en het EP gelukkig overeenstemming over het laatste New Pact on Migration and Asylum. Maar ook hiervoor wordt weer gevreesd door

lacunes, fragmentatie en nationale uitzonderingen. Het blijft een hele zware dobber. Radicale partijen zitten op het vinkentouw.

2. Na COVID weer budgettaire discipline?

Vanaf februari 2020 komt het coronavirus over Europa heen. Nationale maatregelen kregen ruim baan. Europese criteria voor staatssteun werden boterzacht en budgettaire discipline werd weggewuifd. De EU besloot in antwoord op het operationele Amerikaanse steunprogramma Inflation Reduction Act (IRA) tot een nogal traag werkend Coronaherstelfonds van € 750 miljard steun via leningen en subsidies onder leiding van de Commissie(!). Budgettaire discipline is inmiddels multi-interpretabel.

3. Oekraïne: semi-Europese oorlog, onvoldoende strategie

In februari 2022 breekt in Oekraïne de oorlog uit. Vanaf dag één heeft de EU het soevereine Oekraïne politiek, militair, financieel en humanitair gesteund. Hiervoor trad Ursula von der Leyen persoonlijk met overtuiging in het krijt. Er is onder hoogspanning overleg in Brussel. Heel voortvarend is een zeer belangrijk deel van de Europese energievoorziening, die totaal van Rusland afhankelijk was, omgeschakeld naar andere aanbieders. Er wordt nog steeds Russisch gas geïmporteerd, maar ook zijn in hoog tempo nieuwe LNG-havens aangelegd. Onder het EU-Associatieverdrag bezorgt Europa – Polen en Duitsland voorop – 4 miljoen vluchtelingen woonruimte en heel vaak ook werk. Naast 13 sanctiepakketten zijn private investeringen in Rusland afgebouwd, contacten en contracten zijn verbroken, binnen de EU coördineren lidstaten wapenleveranties. In twee jaar blijkt de EU de grootste donor. € 144 miljard militaire en financiële hulp is toegezegd, waarvan € 77 miljard daadwerkelijk is geleverd. Voor de VS zijn deze cijfers 69 en 67 miljard met Duitsland en het VK als grootste donoren en een achterblijvend Frankrijk(!). Op het ogenblik stagneren Amerikaanse leveringen, in het Congres ligt nog een pakket van 50 miljard te wacht-

ten. Zelensky smeekt letterlijk om wapens om zichtbare verslechtering aan het front te keren. Retoriek kan niet verbloemen dat wapenleveranties moeizaam verlopen, strategische planning ontbreekt en de Frans-Duitse relatie ernstig hapert. Het effect van de sancties blijkt beperkt. De Russische oorlogseconomie draait op volle toeren. Prijzen zijn gedaald, maar Russische olie en gas vinden nog voldoende aftrek. Er blijkt ook nog steeds behoorlijk wat Westerse technologie in hun wapensystemen. Niemand weet wat ons nog te wachten staat. Politiek staat het Westen nog pal voor het einddoel, maar het tij zit niet mee. Forse stappen vooruit dus, maar ook onzekerheid en kostbare lacunes.

4. Green Deal en klimaat: race tegen de klok. Politici: welke klok?

Al in 2019 lanceert Frans Timmermans de Green Deal, gericht op sectoren en regio's: zeven prioriteiten en deadlines voor CO2-uitstoot voor 2030 en 2050, het doel van een CO2-neutraal Europa. Lidstaten gaan akkoord met een voortrekkersrol van de Unie. EU-doelstellingen, regelgeving en afstemming vormen een indrukwekkend kader, maar zodra het op concrete maatregelen aankomt, wordt de ene barrière na de andere opgeworpen. Uitvoering via nationale regelgeving inzake energietransitie, en duurzaamheidsbeleid van ondernemingen zijn bepalend voor het proces. Ze staan hoog op de agenda, maar stuiten op weerstand. Het boerenprotest en het lot van de zwaargehavende Natuurwet zijn tekenend. Ook nationale lobby's werken onder hoogspanning. Maar het Europese systeem van emissiehandel en EU-normen en productspecificaties gaan gestaag door. Niemand kan er meer onderuit. Doelstellingen en de CO2-neutraliteit van de Unie in 2050 staan overeind. Maar conflictstof ligt voor het oprapen. Het gaat stap voor stap.

5. Het digitale tijdperk: meer nodig voor een inhaalslag

In het digitale tijdperk is Europese wetgeving leidinggevend in de wereld. Het is het enige Europese machtsmiddel tegen de VS en China. In 2021 lanceert de Commissie de Digital Decade, een Digitale Interne Markt met normen en standaarden, een betrouwbare Europese infrastructuur (platforms!) voor de veiligheid en voor de bescherming van de consument en een gelijk speelveld voor bedrijven. De volgende loot aan de stam is de AI-revolutie, de ontwikkeling van autonoom werkende computers en algoritmes. Op 9 december jl. bereikten Raad en EP een baanbrekend akkoord over de AI Act, met als doel de veiligheid van in Europa verkochte en gebruikte AI-systemen zeker te stellen met respect voor grondrechten en Europese waarden. Bedrijven schakelen zich sneller om dan overheden. Cyber blijft de grote vijand. Cyberaanvallen van criminelen en staten (Rusland!), deepfake en AI-criminaliteit zijn aan de orde van de dag. Politie- en veiligheidsdiensten zijn nauw betrokken. Europa moet zich wapenen. De lidstaten snakken naar adem. Er komt wel steeds meer vaart in, maar Europa blijft achter bij de VS en China. De EU als aanjager en regelgever heeft een onmisbare rol.

6. Strategische autonomie: industriepolitiek, defensie in de focus

Strategische autonomie is een modieus buzzword. Maar overheidsingrijpen in markten is in Brussel niet populair en de Raad weet niet wat hij wil. Grote lidstaten voeren weer het pleidooi voor Europese kampioenen tegen dominante Amerikaanse en Chinese concurrentie. Het is een controversieel thema, dat aan heftigheid wint. Gelukkig ontwikkelt zich ondertussen een Europees

gedragen beleid tegenover ongewenste buitenlandse investeringen en fusies. Dezer dagen heeft de Commissie specifiek voor de defensiesector haar Defence Industrial Strategy op tafel gelegd, ook een heet hangijzer! Van alle kanten wordt beklemtoond, dat voor de garantie van onze veiligheid (geïntegreerde) EU-projecten van de grond moeten komen. Maar hoe? Er is tot dusver alleen een mager Defence Fund van € 8 miljard en een European Peace Facility van € 12 miljard, waaruit (te weinig) ammunitie voor Oekraïne is gefinancierd. De defensie-industrie wordt een zeer kostbaar en tijdrovend karwei voor een nieuwe EU Commissaris Defensie. Het wordt een veeleisende testcase voor de Unie.

7. Rechtsstaat en identiteit van de Unie

Alle relevante EU-beleidsstukken spreken tegenwoordig over Europese waarden, grondrechten, democratie en rechtsstatelijkheid. Zij staan voor de identiteit van de Unie. Een geïntegreerde markt kan alleen tot wasdom komen in een gedeeld rechtsstatelijk kader. Het VK wilde niet langer delen in wat het zag als de nachtmerrrie van een Europese staat en ging voor Brexit. Zo geschiedde in maart 2020. Het is de Britten tot dusver slecht gekomen en via speciale arrangementen poogt men de schade wat te beperken. Anderen is alle lust voor exit vergaan. Het adagium bij dwarsliggers is nu: blijf binnen en ga je gang. Hiermee gingen de auto-craten in Polen en Hongarije de strijd met Brussel aan, dat vaak alleen stond, omdat de lidstaten de Commissie helaas onvoldoende steunden. Zij bleven beducht voor té forse correctiemaatregelen. Een héél groot winstpunt is dat Polen met premier Tusk de steven weer naar de EU wendt.

Orbán wil via chantage zowel EU-geld als vrijheid van handelen. Hij is ook pro-Russisch. Dit is niet houdbaar. Ook met het oog op de komende uitbreidingsronde in het oosten valt aan ingrijpende EU-hervormingen, inclusief het unanimitéitsdogma, niet te ontkomen met als inzet een handelingsbekwame Unie. Maar nationalisme gaat voor de nodige vertraging zorgen.

8. Verkiezingen in een roerige tijd: er valt echt wat te kiezen

We koersen naar meer Europa in een complexe wereld met meer conflictstof. Naast een zwaar accent op de Interne markt met betere uitvoering moet eindelijk een buitenlands beleid vorm krijgen (zie ook het Israëlisch-Palestijnse conflict!). Zonder EU buitenlands- en veiligheidsbeleid maakt ook een effectief economisch beleid tegenover China en de VS te weinig kans. Daarnaast is er de EU-uitbreiding en versterking van de Europese defensie tegenover Rusland. Er zijn vragen te over en een volle agenda, maar geen duidelijke strategie. Op 6 juni gaat het daarom niet alleen om rechts of links, maar vooral om de keuze van de burgers voor enghartig nationalisme en extremisme of voor de Europese weg vooruit. Het nieuwe EP zal duchtig meespreken over de koers, die Europa kiest.

Verschenen boeken

Hein de Haas: Hoe migratie echt werkt. (Uitgeverij Spectrum)

Op basis van 30 jaar onderzoek maakt hoogleraar Sociologie Hein de Haas korte metten met 22 hardnekkige linkse én rechtse migratiemythen, voorziet hij de lezer van essentiële kennis en confronteert ons met ontvullende lessen over migratie.

De hoogste ambtenaar, van Roel Bekker (Uitgeverij Boom)

In 1947 is het ministerie van Algemene Zaken (AZ) opgericht. Dat staat onder leiding van een secretaris-generaal (SG). Over die laatste gaat dit boek. De SG is de hoogste ambtenaar achter de regeringsleider. Maar wie hij is, wat hij doet, hoe hij werkt en wat zijn invloed is, dat is bij velen onbekend.

Hans Schoots: Grootse Gedachten, Extremen in democratisch Nederland 1918- 2019. (Uitgeverij Boom)

Hoewel de overtuigingen van de radicalen en extremisten dikwijls ver uiteen lagen, kenden hun levenshoudingen één sterke overeenkomst: een verlangen naar verheven leven. In dit overzichtswerk schetst Hans Schoots hoe dit verlangen zich in Nederland manifesteerde.

Hannah Ritchie: Niet het einde van de wereld , 1ste generatie met perspectief op een duurzame planeet. (Uitgeverij Balans)

Op basis van de meest recente research zet dit boek vol praktische tips en verhelderende illustraties ongeveer alle doemscenario's in een ander licht. De problemen zijn groot. Maar ze zijn oplosbaar.

Handreiking Werken aan Wetten, door Kees v.d. Staaij en Joost Sneller. (uitgave TK)

Wetsvoorstellen behandelen is een kerntaak van de Tweede Kamer. Om nieuwe en terugkerende Kamerleden hierbij te helpen, hebben de Kamerleden Joost Sneller (D66) en Kees van der Staaij (SGP) een praktische handreiking opgesteld. Van der Staaij presenteerde 'Werken aan wetten' bij het afscheid van de Tweede Kamer op 5 december.kabinetsoorstellen naar verwachting tot de beoogde resultaten?

Joris Backer: Over de democratie in Nederland. (Uitgeverij Boom)

Na decennia van emancipatie, groeiende welvaart en relatieve politieke rust, verdelen kwesties als klimaatverandering, stikstof en migratie onze samenleving nu tot op het bot. Graaft onze democratie haar eigen graf?

Alexander Pechtold, Bart Snels: Tot uw dienst. (Uitgeverij Prometheus)

De kranten staan vol over de 'bestuurscrisis' waar Nederland in verkeert. In die discussie wordt één stem opvallend weinig gehoord: de vele tienduizenden mensen die het overheidsbeleid ook echt moeten uitvoeren. Gepassioneerde publieke dienstverleners schetsen door middel van herkenbare, persoonlijke en soms grappige verhalen de bestuurlijke weg vooruit.

Klaas de Vries: De geheimen van Blasio. (Uitgeverij De Perifeer)

De geheimen van Blasio is de vierde thriller van Klaas de Vries. Een spannend, eigentijds verhaal, met ernst en humor. Nadat een generaal b.d. onder mysterieuze omstandigheden is verongelukt, vermoedt een van zijn zoons dat hij vermoord is. Hij roept de hulp in van de gepensioneerde commissaris Banning om de zaak te onderzoeken.

Macht en onmacht: Gert Jan Segers. (Uitgeverij Balans)

In dit boek blikt Gert-Jan Segers op een openhartige manier terug op zijn enerverende Haagse jaren, maar kijkt ook vooruit. Eerlijk onderzoekt hij zichzelf, de politiek en het veranderende Nederland.

Robin te Slaa: De Rapaille Partij , wonderlijke geschiedenis van een politiek randverschijnsel 1918-1931. Verwacht 27 mei 2024. (Uitgeverij Boom)

Nieuw inzicht in de opstandige politieke partijen van het interbellum. Het provocerende optreden van de verschillende Rapaille Partijen in het interbellum vormt een uniek verschijnsel in de Nederlandse politieke geschiedenis.

Thijs van Aken e.a.: Veertien missies voor Europa , Nieuwe denkers over een vrije, gelijke en democratische toekomst (Uitgeverij Boom)

De gevolgen van klimaatverandering, de oorlog op het Europese continent en de groeiende ongelijkheid: de Europese Unie staat voor immense vraagstukken. Hoe willen we de toekomst van Europa vormgeven?

Overledenen

Doeke Eisma

Op 29 december overleed VOP-bestuurslid Doeke Eisma op 84-jarige leeftijd. Hij was reeds lang lid van de VOP en actief bestuurslid sinds 2016. Tijdens zijn druk bezochte uitvaart in Den Haag waren bestuursleden van de VOP aanwezig en is namens de vereniging een bloemstuk verzorgd. Hij was voor D66 Eerste Kamerlid (1971-1977), Europarlementariër (1981-1984 en 1994-1999) en Tweede Kamerlid (1986-1994). In de Eerste Kamer was hij drie jaar fractievoorzitter. Doeke Eisma werkte eerst als socioloog en had later diverse ambtelijke functies. Zijn grote belangstelling was voor milieuvraagstukken. Als Tweede Kamerlid voerde hij het woord over buitenlandse zaken en Europese zaken. Zo sprak hij bij de behandeling van het Verdrag van Maastricht. Na zijn politieke loopbaan was Doeke Eisma lobbyist in Brussel voor onder meer Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Stichting Natuur en Milieu . Ook was hij voorzitter van de Waddenvereniging.

Tijdens de uitvaart herdacht Laurens Jan Brinkhorst, zijn partijgenoot en VOP-lid, Doeke Eisma in een toespraak. U kunt deze lezen op onze website via bit.ly/3wZvsHW.

Francisca Ravestein

Op 71-jarige leeftijd is op 7 januari VOP-lid Francisca Ravestein overleden. Zij was voor de VOP actief in de commissie Rechtspositie. Francisca Ravestein kende een lange politieke carrière die begon in 1988 in Rotterdam.

Daar was zij voor D66 gemeenteraadslid en vervolgens fractievoorzitter. Zij werd in 1998 gekozen in de Tweede Kamer en hield zich vooral bezig met ruimtelijke ordening en monumentenzorg. Ze was tevens lid van de parlementaire enquêtecommissie bouwfraude, maar daarin kon ze haar werk niet afmaken omdat ze in 2002 niet werd herkozen in de Tweede Kamer. Nadien was zij korte tijd wethouder in Renkum en vervolgens burgemeester in Beverwijk (2007-2008), Opsterland (2008-2014) en Pijnacker-Nootdorp (2014-2022).

Buiten de politiek is ze voorzitter geweest van de Nederlandse Basketball Bond en bestuurslid van de International Wheelchair Basketball Federation. Vanwege ziekte ging zij in 2022 vervroegd met pensioen. Na haar pensioen bleef zij samen met haar vriendin in Pijnacker te wonen. Ze was Ridder in de Orde van Oranje-Nassau en drager van de Wolfert van Borselenpenning van de gemeente Rotterdam.

Redactie

J.M. (Monique) de Vries, Hoofdredacteur monique@devries.to 070-3520749
C. (Cees) Bremmer, c.bremmer@planet.nl 06-51853187
J.P. (Joost) van Iersel, jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
B.R.A. (Bob) van den Bos, bobravandenbos@gmail.com 06-20978171
M.F. (Margo) Andriessen, margo@margoandriessen.nl 06-54750039
Paul van der Kraan, eindredacteur p.vdkraan@tweedekamer.nl 06-31634125

Medewerkers: Arie de Jong, Jaap Jelle Feenstra

Bestuur

J.G.C. (Jan Kees) Wiebenga, voorzitter jwiebenga@hotmail.com 023-5246141
J.P. (Joost) van Iersel, vicevoorzitter jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
A.L.E.C. (Anne Lize) van der Stoel, secretaris alecvdstoel@me.com 06-55101273
E.G.E.M. (Liesbeth) Bloemen, penningmeester Lizbloemen@hetnet.nl 071-3018529
G. (Gerrit) Valk, Internationaal secr. gerrit.valk@wx.nl 06-55382145
J.J. (Jaap Jelle) Feenstra, jffeestra@hotmail.com 06-51174876

Commissie rechtspositie

G. (Gerrit Jan) van Otterloo, Contact@gerritjanvanotterloo.nl 06-53439009
P.J. (Pieter Jan) Biesheuvel, pj.biesheuvel@12move.nl 070-3455975
G.B. (Ad) Nijhuis, postvoorgb@gmail.com 0523-677366
J. (Hannie) Stuurman, hannie.stuurman@upcmail.nl 0187-841338

Webredactie

Z.(Zsabo) Szolt, zsolt.szabo@casema.nl 06-15030217
M.J.F. (Martijn) van Helvert, martijnvanhelvert@meinesholla
J.P. (Joost) van Iersel, jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
Paul van der Kraan, beheerder p.vdkraan@tweedekamer.nl 06-31634125

Ambtelijke ondersteuning

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer
Vormgeving: Facilitaire Dienst, J.G. (Hans) Mientjes & R. (Roel) van Dijk

Verenigingsadres/ledenadministratie

Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. P.A. (Paul) van der Kraan
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
Website(s): www.Oud-Parlementariërs.nl
Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariërs (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag.

*Zittend v.l.n.r.:
Monique de Vries en
Margo Andriessen
Staand v.l.n.r.:
Paul van der Kraan,
Cees Bremmer,
Bob van den Bos en
Joost van Iersel*

Interview Wim Meijer

Wim Meijer heeft een lange politieke carrière achter de rug. Dat betekent overigens niet dat hij nu de politieke discussie links laat liggen. Op 12 maart 2024 verscheen er bijvoorbeeld van hem een lang artikel in de Volkskrant waarin hij, samen met Ad Melkert, een pleidooi houdt voor het rechtvaardig verdelen van de overwinsten van bedrijven tussen de kapitaalverstrekkers en de werkers bij een onderneming.

Wim Meijer: "Het is een visie op het eerlijk verdelen van de overwinsten van bedrijven die wortelt in mijn sociaaldemocratische overtuiging. De sociaaldemocratie heeft nu eenmaal de unieke visie dat Kapitaal en Arbeid gelijkwaardig zijn en ook moeten zijn. Wat je nu ziet, is dat onder invloed van de Angelsaksische ondernemingsfilosofie de macht steeds verder is verschoven naar het Kapitaal.

Het kabinet Den Uyl, waar u in zat, had daarvoor plannen gemaakt

"Inderdaad, die staan bekend als de Vermogensaanwasdeling. Helaas hebben we niet de tijd gekregen om die te realiseren. Het kabinet Van Agt-Wiegel maakte er korte metten mee. Maar stel je eens voor als het wel was gelukt en we de afgelopen 50 jaar die investeringen hadden kunnen doen. Ons land zou er beter voor staan dan nu."

Wat was in uw politieke carrière de mooiste periode?

"Dat was toch wel mijn staatssecretariaat in het kabinet Den Uyl. Ik werkte daar samen met de PPR-minister Harry van Doorn. Het mooie was dat we echt veranderingen konden bewerkstelligen, binnen mijn portefeuille en als regering. Ik noem bijvoorbeeld het gelijktrekken van de AOW, het minimumloon en de bijstandsuitkeringen, het netto-netto traject. Maar ook het besluit om de doorlaatbare Oosterscheldedam aan te leggen, waardoor er een ecologisch verantwoorde afsluiting tot stand kwam. Het Kamerlidmaatschap was ook heel boeiend en belangrijk, maar het was in mijn tijd toch vooral een controlerende, reactieve rol. Ik vond regeringsverantwoordelijkheid dragen meer bij mij passen."

Toch bent u ook nog fractievoorzitter geweest!

"Ja, tijdens het ongelukkige kabinet Van Agt 2. Daar kijk ik met weinig plezier op terug. Ook al omdat ik dat voorzitterschap niet zocht. Maar gezien mijn plek op de lijst en mijn functie in de fractie vond ik dat ik geen andere keus had."

Wat kwam er na die periode?

"Ik ben enkele jaren commissaris van de Koningin geweest en daarna 10 jaar voorzitter van de Raad van Beheer van de Rabobank. Dat was in de tijd dat de RABO nog een sterke coöperatieve structuur kende en die Raad van Beheer primair de zorg had voor de coöperatieve uitgangspunten. Ik ben uiteraard geen bankier, mijn rol was hoofdzakelijk om heel goed de belangen van de lokale banken te behartigen."

Hoe kijkt u tegen het huidige politieke bedrijf aan?

"Toch wel met grote zorgen. Uiteraard zijn er altijd conflicten en meningsverschillen in de politiek geweest, maar de kern van onze democratie is toch dat we uiteindelijk compromissen moeten sluiten om het land te besturen. Het heeft geen zin om er alleen op uit te zijn kloven te verdiepen en tegenstellingen te verscherpen. Je zult samen verder moeten. Het recente en tragische voorbeeld is Polen. Nu met een nieuwe regering probeert men allerlei verslechteringen in het democratisch bestel te repareren. Alleen is het afbreken veel sneller gebeurd en kost opbouwen veel tijd."

Geldt dat ook in Nederland?

"Zeker. Mensen moeten zich erkend, veilig en verbonden voelen. In ons huidige politieke bestel zie ik het streven daarnaar veel te weinig terug."

U heeft zich dus nu via de Volkskrant in het politieke debat gemengd. Smaakt dat naar meer?

Dat weet ik niet, maar het is niet zo dat ik door mijn leeftijd (84), zou denken dat ik geen relevante bijdrage meer zou kunnen leveren. Iedere democraat heeft de opdracht om de dynamiek in de maatschappij te analyseren en de nieuwe ongelijkheden te bestrijden. En naar mate ik ouder word, heb ik het idee dat ik dat steeds scherper zie!"